

Vlaams
Parlement

127 (2019-2020) – Nr. 1

ingediend op 8 november 2019 (2019-2020)

Beleidsnota

ingediend door viceminister-president Hilde Crevits,
Vlaams minister van Economie, Innovatie, Werk, Sociale economie
en Landbouw

Beleidsdomein Landbouw en Visserij
2019-2024

De volgende tekst is de tekst zoals ingediend bij de diensten
van het Vlaams Parlement

verzendcode: LAN

Beleidsnota 2019-2024

Landbouw en Visserij

Ingediend door mevrouw Hilde Crevits.

Vlaams minister van Economie, Innovatie, Werk, Sociale economie en Landbouw

I.	Lijst afkortingen	5
II.	Visie	6
III.	Samenvatting	8
IV.	Omgevingsanalyse.....	10
V.	Land- en tuinbouw (ISE).....	16
	SD 1 Met ondernemerschap en innovatie naar een circulair voedselsysteem.....	16
	OD 1.1 Toegang tot grond	16
	OD 1.2 Ondernemerschap en vakmanschap	17
	OD 1.3 Weerbaarheid	20
	OD 1.4 Samenwerking.....	21
	OD1.5 Kwaliteit	23
	SD 2. Ecosysteemdiensten benutten om klimaatverandering en milieu-uitdagingen aan te pakken en een sterk plattelandsbeleid	25
	OD 2.1 Klimaat.....	26
	OD 2.2 Water.....	27
	OD 2.3 Bodem.....	27
	OD 2.4 Emissies	28
	OD 2.5 Biodiversiteit.....	28
	OD 2.6 Energie	29
	OD 2.7 Een sterk plattelandsbeleid.....	29
	SD 3. Onderzoek, innovatie en kennisdoorstroming spelen een sleutelrol.....	29
	OD 3.1 Onderzoek	29
	OD 3.2 Innovatie in land- en tuinbouw.....	30
	OD 3.3 Klantgerichte en innovatieve overheid	31
VI.	Visserij en Aquacultuur (ISE).....	34
	SD 4. Een toekomstgerichte zeevisserij- en aquacultuursector met oplossingen voor economische, sociale en ecologische uitdagingen.....	34
	OD 4.1 Het Europees gemeenschappelijk visserijbeleid.....	34
	OD 4.2 Het Europees Fonds voor Maritieme Zaken en Visserij (EFMZV).....	35
	OD 4.3 Ondersteuning van de Vlaamse Aquacultuursector	35
	OD 4.4 Instroom in de sector.....	35
	OD 4.5 Brexit en andere uitdagingen voor de sector	36
	OD 4.6 Duurzame visserij.....	36
VII.	Promotie landbouw, tuinbouw en zeevisserij (ISE)	38
	SD 5 Lekker Van Bij Ons.....	38

VIII. Landbouw- en zeevisserijonderzoek (ISE)	39
SD 6 Het realiseren van co-creatief onderzoek m.b.t. landbouw, visserij en voeding.....	39
OD 6.1 Onderzoek ingebed in de Duurzame Ontwikkelingsdoelen van de Verenigde Naties (SDG's).....	39
OD 6.2 Onderzoek in samenwerking met partners in binnen- en buitenland.....	39
OD 6.3 Living Labs.....	40
OD 6.4 De mogelijkheden van big data optimaal benutten.....	40
SD7 ILVO zet in op onderzoek dat aansluit bij actuele vraagstukken en prioriteiten	40
OD 7.1 Maatschappelijk verantwoorde dierlijke productie	40
OD 7.2 Nieuw verdienmodellen.....	41
OD 7.3 Inzetten op eiwitdiversificatie.....	41
OD 7.4 Aandacht voor sociale aspecten binnen de landbouw.....	41
OD 7.5 Expertisecentrum landbouw en klimaat.....	41
OD 7.6 'New breeding' technieken	42
OD 7.7 Aandacht voor grond en de bodem.....	42
OD 7.8 Voeding	42
OD 7.9 Duurzame visserij	42
SD8 ILVO als katalysator	43
IX. Bijlage: uittreksel uit de regelgevingsagenda	44

I. Lijst afkortingen

BRP	Benthos Release Panel
CSA	Community Supported Agriculture
EFMZV	Europees Fonds voor Maritieme Zaken en Visserij
EIP	Europees Innovatiepartnerschap
ELK	Expertisecentrum Landbouw en Klimaat
EU	Europese Unie
EVA	Extern Verzelfstandigd Agentschap
EWI	Economie, Wetenschap en Innovatie
FAO	Food and Agriculture Organization of the United Nations
FIVA	Financieringsinstrument voor de Vlaamse visserij- en aquacultuursector
FOD	Federale Overheidsdienst
GLB	Gemeenschappelijk Landbouwbeleid
ICLB	Interministeriële Conferentie voor het Landbouwbeleid
ILVO	Instituut voor Landbouw- en Visserijonderzoek
ISE	Inhoudelijk structuur element
IVA	Intern Verzelfstandigd Agentschap
LMN	Landbouwmonitoringsnetwerk
MAP	Mest Actieplan
MFK	Meerjarig financieel kader
OD	Operationele Doelstelling
PAS	Programmatische Aanpak Stikstof
PCB	Polychloorbifenylen
PDPO III	Programmadocument voor Plattelandsontwikkeling III
PW-ICLB	Permanente Werkgroep van de Interministeriële Conferentie Landbouwbeleid
SD	Strategische Doelstelling
SDG	Sustainable development goals (Duurzame Ontwikkelingsdoelen)
UK/VK	Verenigd Koninkrijk
VDAB	Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling
VIB	Vlaams Instituut voor Biotechnologie
VILT	Vlaams Informatiecentrum voor de Land- en Tuinbouw
VLAIO	Vlaams Agentschap voor Innovatie en Ondernemen
VLAM	Vlaams Centrum voor Agro- en Visserijmarketing
VLIF	Vlaams Landbouwinvesteringsfonds
VLIZ	Vlaams Instituut van de Zee
VMM	Vlaamse Milieumaatschappij
WSE	Werk en Sociale Economie

II. Visie

Te midden van de moeilijkheid ligt de mogelijkheid

Albert Einstein

Onze land- en tuinbouwers en onze vissers zijn van strategisch belang, ze zijn de eerste schakel van de Vlaamse agrovoedingsketen die sterk staat in binnen- en buitenland. Vlaanderen telt vandaag meer dan 20.000 landbouwbedrijven, die samen meer dan 600.000 hectare bewerken en 135.000 jobs opleveren. Het zijn onze land- en tuinbouwers, onze vissers die dag in dag uit, met veel passie en vaak in niet evidente omstandigheden instaan voor wat er dagelijks op het bord van miljoenen Vlamingen komt te liggen. We hebben het voorrecht om te mogen genieten van gezonde, veilige, lekkere, gevarieerde, lokaal geproduceerde en betaalbare kwaliteitsproducten die geteeld zijn in één van de meest vruchtbare regio's van Europa. Daarenboven geniet men ook ver buiten Vlaanderen van onze kwaliteitsvolle producten.

Door innovatie en vernieuwing op bedrijfsniveau is de Vlaamse land- en tuinbouw de afgelopen decennia gegroeid in omvang en toegevoegde waarde. Tegelijkertijd staat de sector voor enorme uitdagingen: ruimte voor landbouw, instroom van jongeren, rendabiliteit, het klimaat, het milieu- en biodiversiteitsvraagstuk, dierenwelzijn, ... Het zijn maar enkele uitdagingen waar we voor staan. Als Vlaams minister van Landbouw en Visserij wil ik de komende jaren die uitdagingen aangaan om de Vlaamse land- en tuinbouw, visserij en de agrovoedingssector in zijn geheel te laten bloeien en zo onze positie op de (wereld)markt te laten groeien. Want 'te midden van de moeilijkheid ligt de mogelijkheid'.

De ondersteuning van ieder land- en tuinbouwbedrijf in hun streven naar een rendabel verdienmodel zet ik daarbij voorop. Alle verdienmodellen die leiden tot een eerlijk inkomen voor de landbouwers en die bijdragen aan een duurzame voedselvoorziening en aan een globale circulaire economie, krijgen kansen. Innovatie, onderzoek, kennisdeling, samenwerking en begeleiding op bedrijfsniveau zijn sleutelementen om te evolueren naar een landbouwsysteem dat in evenwicht is met de draagkracht van de omgeving en dat de weerbaarheid van de bedrijven substantieel verhoogt.

Dit alles gebeurt in een Europese context. De hervorming van het Europese Gemeenschappelijke landbouwbeleid zal ik gebruiken om voldoende sterke instrumenten in te zetten in functie van de noden van de Vlaamse land- en tuinbouw. Bijzondere aandacht zal hierbij uitgaan naar de jonge landbouwers. Zij verdienen extra aandacht en ondersteuning zodat ook zij met passie en fierheid en gewapend met kennis en inzicht de landbouwbedrijven van morgen vorm geven. De agrovoedingssector in zijn geheel zal kunnen rekenen op ondersteuning om uitdagingen op vlak van klimaat, rendabiliteit en maatschappelijke uitdagingen aan te gaan om zo zijn positie te versterken.

Verbinding is een belangrijk element in dit verhaal. Verbinding tussen landbouwers en consumenten zodat landbouwers gezien worden als een deel van de oplossing van vele uitdagingen, verbinding tussen landbouwers, landbouwsters en hun gezinnen om samen keuzes te maken en moeilijkheden bespreekbaar te maken, verbinding tussen landbouwbedrijven onderling zodat samenwerking en kennisdeling leidt tot sterkere bedrijven, verbinding tussen de

primaire schakel en de daaropvolgende schakels in de keten zodat een correcte prijs voor elke schakel evident wordt, en tot slot, verbinding tussen beleid en sectororganisaties om samen onze land- en tuinbouwsector in Vlaanderen verder te verduurzamen, verbinding tussen landbouw-, milieu- en natuurorganisaties om het wederzijds begrip te verhogen en polarisatie tegen te gaan

Ook de visserijsector staat voor heel wat uitdagingen, samen met alle betrokken actoren zal ik inzetten op de verdere professionalisering en verduurzaming van de sector op economisch, ecologisch en sociaal vlak. De hervorming van het Europese Gemeenschappelijke visserijbeleid, zal ik aangrijpen om steunmaatregelen te voorzien in functie van de specifieke noden van de Vlaamse visserijsector.

III. Samenvatting

De land- en tuinbouw is een belangrijke strategische sector voor Vlaanderen. Binnen onze open en internationaal gerichte Vlaamse economie, neemt de Vlaamse agrovoedingssector een vooraanstaande rol in zowel qua productiviteit, investeringsbereidheid, export als tewerkstelling. Onze landbouw- en voedingsproducten worden geroemd om hun kwaliteit en voedselveiligheid. Dit is het resultaat van vakmanschap, onderzoek en innovatie. Het is onze ambitie om deze positie te versterken.

Een sterk voedselbeleid wordt gekenmerkt door de productie van gezond, duurzaam, voldoende en veilig voedsel aan een correcte, marktconforme prijs voor elke schakel in de voedselketen en met respect voor dierenwelzijn in de bedrijfsvoering. De Vlaamse toekomstvisie 'Visie 2050/Vizier 2030', maar ook de Europese Food 2030-visie en de duurzaamheidsdoelstellingen van de Verenigde Naties (SDG's), vragen dat het voedselsysteem zich richt naar voedselzekerheid, lokale productie en een duurzame toekomst van de welvaart in Vlaanderen.

Deze uitdaging is tegelijkertijd een opportuniteit voor de sector. We willen ons als overheid dan ook engageren om een intense samenwerking aan te gaan met alle relevante beleidsdomeinen en -niveaus. Want dat is een noodzakelijke voorwaarde voor een geïntegreerd en coherent Vlaams voedselbeleid in een circulaire economie. In dat voedselsysteem vormt de primaire productie de basis. Daarom willen we onze landbouwbedrijven een voortrekkersrol geven in de verdere verduurzaming van de landbouwproductie, en zo samen met de hele keten aan een leefbaar inkomen werken voor de landbouwer en de burger/consument terug verbinden met de boer/producent. We maken samen met de sector de omslag van een productiemodel naar een duurzaam verdienmodel. We voorzien de beleidsinstrumenten die zo'n transitie op termijn kunnen waarmaken en ondersteunen initiatieven die hieraan bijdragen. Communicatie en het betrekken van stakeholders om breed gedragen gedragsveranderingen te realiseren zijn daarbij belangrijke aandachtspunten.

Om deze uitdagende opdracht waar te maken vertrekken we van 8 strategische doelstellingen waar we telkens ook concrete maatregelen aan koppelen. Dé centrale uitdaging is een leefbaar en eerlijk inkomen voor de hardwerkende landbouwer. Zijn/haar inkomen is altijd al onderhevig geweest aan schommelingen maar de volatiliteit is de afgelopen decennia toegenomen. De liberalisering van de markt zorgt daarbij zowel voor kansen als voor uitdagingen. In tegenstelling tot heel wat andere sectoren zijn landbouwers vaak geen prijszetter maar prijsnemers.

Ook de klimaatuitdaging is een uitdaging die tegelijkertijd kansen biedt. Al te snel wordt de landbouw weggezet als louter tegenstander in de klimaatdebatten, terwijl hij vaak net als eerste de gevolgen ondervindt en tegelijk een deel van de oplossing kan zijn. Zo is de klimaatuitdaging voor de Vlaamse landbouw een kopbreker omwille van de verhoogde frequentie van extreme weersomstandigheden maar ook omwille van nieuwe ziektes of plagen die de kop op steken. Anderzijds kan landbouw net een oplossing bieden door innovaties snel en gericht in te zetten of door in te spelen op nieuwe teelten en technieken. Zo kan landbouw zowel op vlak van adaptie als mitigatie van klimaatverandering een voortrekkersrol spelen.

Om elk van deze uitdagingen aan te pakken zijn ondernemerschap en innovatie essentieel. Enkel zo kunnen we inzetten op duurzame verdienmodellen en op kwalitatieve producten met een

hoge toegevoegde waarde, gericht op wat de markt vraagt. Ik wil mijn beleid dan ook concreet vormgeven door in te zetten op ondernemerschap en innovatie, ecosysteemdiensten, het welzijn van de landbouwer en zijn/haar impact op de leefbaarheid van het platteland.

Het landbouwbeleid wordt in zeer hoge mate bepaald op Europees niveau en daarom is het cruciaal dat we vanuit de Vlaamse realiteit invulling aan het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid geven. We moeten de diverse instrumenten uit het GLB optimaal benutten om de 'actieve' landbouwers te ondersteunen en hen op maat van hun bedrijf een ontwikkelingspad aan te bieden met aandacht voor economische, ecologische en sociale aspecten.

In een veerkrachtig economisch model is de instroom van nieuwe bedrijfsleiders broodnodig. Door generatiewissels en nieuwkomers te ondersteunen willen we het sociaal kapitaal van de landbouw en het platteland op peil houden. Ook samenwerkingsverbanden zijn een pijler van een veerkrachtige landbouw. Zowel horizontale als verticale samenwerking biedt kansen voor ondernemerschap, risicobeheer, productieplanning, versterking van de diverse schakels in de keten en marktinzicht. Hierbij besteden we voldoende aandacht aan vrouwelijke ondernemers in de land- en tuinbouw.

Inzicht in de markt vereist ook inzicht in de consument van morgen. Een evenwichtig, gezond en gevarieerd voedingspatroon vormt het uitgangsprincipe. Dat wordt de leidraad voor de promotieacties van het Vlaams Centrum voor Agro- en Visserijmarketing (VLAM) en nemen we mee in onze samenwerking met de exporterende sectoren. We willen ook maximaal gebruik maken van ons onderzoekspotentieel en het Instituut voor landbouw-, visserij en voedingsonderzoek (ILVO) verder uitbouwen. Zo kunnen we innovatief onderzoek in de sector verder stimuleren van in de bodem tot op het bord van de consument.

De visserijsector in Vlaanderen is niet groot maar daadkrachtig. Onze zeevisserijvloot is vandaag goed voor een aanvoer van meer dan 20.000 ton en een aanvoerwaarde van meer dan 80 miljoen euro. De bedrijfsresultaten van de laatste jaren tonen aan dat de reders het economisch vrij goed doen. De opbrengsten gaan er sterk op vooruit hetgeen mogelijkheden biedt op het vlak van vernieuwing en innovatie.

Maar ook hier stellen zich diverse uitdagingen zoals de gevolgen van een mogelijke Brexit, de tanende instroom in de sector, de aanlandingsplicht of het teruggooiverbod. Samen met de ganse visserijketen willen we de Vlaamse visserij een volwaardige plaats verzekeren binnen ons Vlaams voedselbeleid. Daartoe moeten we nieuwe, goed opgeleide mensen aantrekken en samen met de keten een nieuw convenant 'Duurzame visserij' uitwerken. Ook hier moet het werken aan de drie pijlers (economisch, ecologisch en sociaal) van duurzaamheid zorgen voor stabiliteit en toekomstperspectief.

Tot slot gaan we de uitdaging aan om de Vlaamse aquacultuursector naar een hoger niveau te brengen. Vandaag is er hierover reeds veel kennis en onderzoek aanwezig in Vlaanderen. Nu moeten we deze kennis omzetten in economische activiteit zowel op land als op zee.

IV. Omgevingsanalyse

De Vlaamse agrovoedingsketen

In 2016 telt het Vlaamse agrobusinesscomplex 34.325 bedrijven, goed voor een omzet van 61,7 miljard euro, investeringen ter waarde van 2 miljard euro, een tewerkstelling van bijna 135.0000 personen en een toegevoegde waarde van 8,3 miljard euro. De land- en tuinbouw levert met 70% het gros van het aantal bedrijven en is met 36% ook een belangrijke werkgever. De voedingsindustrie levert het grootste aandeel van de omzet (65%), doet de meeste investeringen (58%), creëert de grootste toegevoegde waarde (62%) en is de grootste werkgever (49%). De agrarische tussenhandel en verzamelende handel en de overige sectoren zoals toeleveranciers nemen de resterende procenten in.

Een Vlaams huishouden besteedt in 2016 13% van de totale uitgaven (of 4.775 euro per jaar) aan voedingswaren. Binnen de uitgaven van Vlaamse gezinnen voor voeding neemt vlees met 22% het grootste aandeel in, gevolgd door brood en graanproducten (17%), groenten (11%) en melk, kaas en eieren (11%).

De landbouw is een economisch strategische sector

De Vlaamse land- en tuinbouwsector realiseert in 2016 een eindproductiewaarde van 5,4 miljard euro. Daarvan is veruit het grootste deel (61%) afkomstig van de veeteelt. Tuinbouw en akkerbouw zijn goed voor respectievelijk 30% en 9%. De vijf belangrijkste sectoren qua productiewaarde zijn varkens (1,37 miljard euro), groenten (712 miljoen euro), melk en melkderivaten (677 miljoen euro), runderen (643 miljoen euro) en niet-eetbare tuinbouwproducten (503 miljoen euro). Zij vertegenwoordigen samen 72% van de totale eindproductiewaarde.

Landbouwproducten en hun afgeleiden hebben in 2018 een aandeel van 11% in alles wat Vlaanderen invoert en 13% in alles wat ons land uitvoert. Vlaanderen exporteerde voor 38,4 miljard euro aan agrarische producten. De import bedroeg 32 miljard euro. Het agrohandelsoverschot bedraagt dus 6,4 miljard euro. Ons belangrijkste exportproduct binnen de agrohandel is vers vlees, dat zowel de hoogste uitvoerwaarde als het hoogste handelssaldo noteert. Zuivelproducten, cacao-producten, banketbakkerswerk, aardappelbereidingen, diepvriesgroenten, bier, meststoffen, landbouwmaterieel en bestrijdingsmiddelen zijn andere populaire exportproducten. Vlaanderen heeft een aandeel van 84% in de nationale landbouwimport, voor export is dat 85%. Vlaanderen is in de EU de zesde grootste uitvoerder van agrarische producten en moet enkel Nederland, Duitsland, Frankrijk, Spanje en Italië voor zich dulden.

In 2016 zijn er volgens de landbouwenquête 48.453 personen regelmatig tewerkgesteld in de Vlaamse land- en tuinbouw. 43% werkt op gespecialiseerde veeteeltbedrijven. Daarna volgen gespecialiseerde tuinbouwbedrijven (35%) en akkerbouwbedrijven (12%). De arbeidsbezetting is met 61% van het totale aantal regelmatig tewerkgestelden overwegend familiaal. De tuinbouw is een belangrijke werkgever voor buitenlandse werknemers.

De landbouw is ingebed in het sociale weefsel

De gemiddelde leeftijd van de bedrijfshoofden van beroepslandbouwbedrijven in Vlaanderen is de afgelopen jaren continu gestegen van 50 jaar in 2007 tot 54 jaar in 2016. Slechts 10% van de bedrijven heeft een bedrijfshoofd dat jonger is dan 40 jaar, terwijl 16% ouder is dan 65. Een

vijfde is tussen 50 en 54. Het aandeel vrouwelijke bedrijfshoofden bleef met ongeveer 10% constant.

Slechts 13% van de bedrijfshoofden ouder dan 50 jaar beschikt over een vermoedelijke opvolger. Steeds kapitaalsintensievere productiesystemen, in combinatie met de moeilijke prijsvorming in de landbouw, veroorzaken een grote mate van onzekerheid. Potentiële opvolgers hebben hierdoor niet altijd interesse meer om bedrijven over te nemen.

De jongere bedrijfsleiders zijn doorgaans beter opgeleid. Bij de jongere bedrijfsleiders is het percentage met enkel praktische ervaring slechts 17%, terwijl dat voor de oudere landbouwers nog steeds 48% bedraagt. Hoe groter de bedrijven, hoe meer de bedrijfsleiders een hogere landbouwopleiding genoten hebben.

Negen op de tien landbouwers vinden hun werk boeiend en acht op de tien beleven voldoening aan hun job. Landbouwers maken zich echter zorgen over hun inkomen, administratieve lasten en het verwerven van bijkomende grond. Het runnen van een landbouwbedrijf is volgens een nieuw onderzoek van ILVO (mede) de oorzaak van oververmoeidheid, prikkelbaarheid en frustratie, somberheid en angstgevoelens of paniekaanvallen. Bijna de helft geeft aan dat het werk hen mentaal uitput. Een gevoel van burn-out was de jongste vijf jaar aanwezig bij één op de tien. Omdat werk en privé in de landbouw sterk verweven zijn, hebben de klachten niet alleen impact op de boer(in) zelf, maar op het hele gezin. De vzw Boeren op een Kruispunt biedt sinds 2007 professionele hulp aan land- en tuinbouwers in moeilijkheden, aangepast aan de specifieke individuele situatie. In 2018 kreeg de vzw 199 nieuwe aanmeldingen.

Sinds 2002 voert de Universiteit Gent in opdracht van VILT vijfjaarlijks een onderzoek uit naar het imago van de Vlaamse land- en tuinbouw bij de Vlaming. In 2017 geeft de Vlaming de landbouwer een globale score van 7,3 op 10 en de sector een 7,1 op 10. Hiermee vallen beide scores lichtjes terug ten opzichte van 2012. Vlamingen die geregeld aankopen doen bij een landbouwer hebben een positiever beeld van de sector. Wie geen interesse heeft in de land- en tuinbouw heeft een opmerkelijk negatiever beeld van de sector.

Landbouwers nemen in hun verbredingsactiviteiten ook een duidelijk engagement op voor de samenleving en het milieu. Dat blijkt bijvoorbeeld uit de meer dan 400 actieve zorgboerderijen. Er zijn ook bijna 3.000 landbouwers met beheerovereenkomsten voor natuur-, milieu- en landschapsbeheer. De beheerovereenkomsten draaien rond erosiebestrijding, perceelrandenbeheer, kleine landschapselementen, botanisch beheer en soortenbescherming. De landbouw heeft een sterke positieve impact op de rest van de plattelandseconomie in termen van werkgelegenheid, activiteiten, verwerking en toerisme.

De landbouw wordt gekenmerkt door schaalverandering, specialisatie, verbreding, niches en innovatie.

Vlaanderen telt in 2017 23.225 landbouwbedrijven, waarvan 78% met beroepsmatig karakter. Het aantal landbouwbedrijven is ten opzichte van 2007 met iets meer dan een vierde teruggelopen, een daling van gemiddeld 3% per jaar.

In 2017 bewerkt de totale land- en tuinbouw een oppervlakte van 610.971 hectare. Daarvan nemen de voedergewassen (maïs en weiden) en graangewassen met respectievelijk 56% en 21% het grootste aandeel voor hun rekening. Ten opzichte van 2007 is de oppervlakte cultuurgrond met 2% gedaald door de inkrimping van het akkerbouwareaal en dan vooral van het suikerbietenareaal. Het areaal aardappelen, groenten en fruit is daarentegen gestegen. De bewerkte oppervlakte is voor 37% in eigendom van de land- en tuinbouwer.

De veestapel bestaat uit 1,3 miljoen runderen, 5,7 miljoen varkens en 34,2 miljoen stuks pluimvee. In tien jaar tijd is het aantal stuk pluimvee (+24%) en melkkoeien (+10%) toegenomen, terwijl er een achteruitgang is bij zeugen (-27%) en zoogkoeien (-16%). Ten opzichte van 2007 is de gemiddelde oppervlakte cultuurgrond per bedrijf met een derde gestegen tot 26 hectare. Een rundveebedrijf telt gemiddeld 142 dieren, een varkensbedrijf 2.121 stuks en een pluimveebedrijf 55.015 stuks.

18% van alle landbouwbedrijven is een vennootschap. Deze rechtsvorm komt meer voor bij bedrijven met een grotere economische dimensie, uitgedrukt in standaardoutput. 88% van de bedrijven is gespecialiseerd in een van de drie subsectoren, met veeteelt als veruit de belangrijkste specialisatie (50%), gevolgd door akkerbouw (26%) en tuinbouw (12%). Binnen de veeteelt is de rundveehouderij het sterkst vertegenwoordigd.

De regio's gespecialiseerd in één activiteit zijn duidelijk herkenbaar: fruit rond Sint-Truiden, glasgroenten ten noorden van Sint-Katelijne-Waver, sierteelt ten oosten van Gent, rundvee in de Vlaamse Ardennen en het Pajottenland en intensieve veehouderij (varkens en pluimvee) verspreid over West-Vlaanderen, het Meetjesland, het Waasland en de Kempen.

Een andere vorm van productiemethode is de biologische landbouw. Eind 2018 zijn er 514 biologische landbouwbedrijven actief, inclusief de bedrijven in omschakeling. Dat is bijna 10% meer dan in 2017. De biobedrijven bewerken samen 7.913 hectare of ongeveer 1,3% van het volledige landbouwareaal.

Hoeveverwerking- en verkoop, zelfpluktuinen en andere initiatieven inzake korteketen zoals buurderijen en voedselteams verkleinen de kloof tussen boer en burger. Steeds meer steden en gemeenten pakken intussen uit met lokale voedselstrategieën die de ontwikkeling van alternatieve voedselsystemen ondersteunen. Nieuwe stadsboeren maken gebruik van braakliggende terreinen, daken en kelders.

Uit een enquête bij de deelnemers van het Landbouwmonitoringsnetwerk (LMN) in 2017 blijkt dat de helft van de land- en tuinbouwbedrijven een of meerdere vernieuwingen doorvoerde. De fruitteelt heeft in het hoogste percentage innoverende bedrijven (63%), gevolgd door de vleesveehouderij (60%). De bedrijven investeerden vooral in procesinnovaties.

Veel landbouwers halen vandaag een aanvullend inkomen uit verbredingsactiviteiten die niet rechtstreeks met de productie te maken hebben. Zo zijn er volgens de laatste cijfers 2.002 bedrijven met hoeveerverkoop, 857 bedrijven die aan loonwerk doen, 361 landbouwbedrijven met een vorm van toerisme, logies of vrijetijdsbesteding, 428 zorgboerderijen en 252 landbouwers die op het bedrijf energie produceren voor het net.

In de periode 2014-2018 heeft het Vlaamse programma voor plattelandsontwikkeling PDPO III (2014-2020) al meer dan 206 miljoen euro steun uitgekeerd. Ongeveer de helft komt van het EU-budget, de andere helft van Vlaanderen (middelen van Beleidsdomein Landbouw en Visserij en Beleidsdomein Omgeving). Het merendeel van het geld ging naar investeringssteun via het Vlaams Landbouwinvesteringsfonds (VLIF). Er gingen ook middelen naar agromilieuklimaatmaatregelen en beheerovereenkomsten. Daarna volgen steun voor opleidingen en overnamesteun voor jonge landbouwers. KRATOS biedt land- en tuinbouwers advies op maat rond verschillende modules. Met deze en andere maatregelen zet het PDPO III in op innovatie, duurzaamheid en het verhogen van de weerbaarheid van de landbouwsector.

De impact van landbouw op zijn natuurlijke omgeving

Landbouw is niet mogelijk zonder bemesting. Een deel van het meststoffengebruik veroorzaakt verliezen van stikstof en fosfor naar het milieu met gevolgen voor de kwaliteit van het grond- en oppervlaktewater. Een problematiek, die ondanks de gebeurde inspanningen, nog steeds actueel is. Momenteel zijn de verliezen van nitraat naar het grond- en oppervlaktewater vanuit het landbouwareaal nog te hoog en bevatten de landbouwbodems een te hoog fosforgehalte.

De totale emissie van potentieel verzurende stoffen door de landbouw daalt in 2016 met 6% tegenover 2007. Toch blijft de landbouw met een aandeel van ongeveer een derde de belangrijkste bron van verzurende emissie in Vlaanderen. De ammoniakemissie is goed voor 89% van de potentieel verzurende emissies van de landbouw in 2016.

In 2016 bedraagt het totale netto primaire energiegebruik door de landbouwsector 27,9 Peta Joule. De glastuinbouw blijft de grootste energiegebruiker, maar het aandeel ervan zakt van 53% in 2007 naar 42% in 2016. Aardgas is de belangrijkste energiedrager. Het aandeel ervan steeg van 21% in 2007 naar 59% in 2016. Vanaf 2010 is de Vlaamse landbouw door warmtekrachtkoppelinginstallaties en zonnepanelen een netto producent van elektriciteit geworden. Er zijn nog technische innovaties mogelijk om fossiele energie te besparen zoals recuperatie van warmte bij luchtontvochtiging, schermgebruik, warmtepompen, gebruik van restwarmte enz.

Het aandeel van de landbouw in de Vlaamse broeikasgasemissie (non-ETS) bedraagt 17%. De Vlaamse landbouwsector is in 2017 verantwoordelijk voor de uitstoot van 7,5 megaton CO₂-equivalent. In de periode 1990-2017 heeft de landbouwsector een daling van broeikasgasuitstoot van 23% gerealiseerd, terwijl dat globaal voor Vlaanderen slechts 10% is. Tijdens de periode 2005-2017 zijn de emissies zijn constant gebleven.

We schatten het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen in 2016 op 3,2 miljoen kg actieve stof. Een blik op de jaarlijkse verspreidingsequivalenten, een maat voor de druk die gewasbeschermingsmiddelen uitoefenen op het waterleven, leert dat de index over de periode 2011-2016 stijgt, nadat die in het begin van de eeuw een spectaculaire daling kende door het uit de handel nemen van de meest toxische producten.

Het totale watergebruik in de land- en tuinbouw in 2016 bedraagt 55,6 miljoen m³. De waarde schommelt de laatste jaren rond 53 miljoen m³, afhankelijk van de weeromstandigheden. Het overgrote deel is grondwater (60%) en hemelwater (30%).

Van de 907.000 ton voedselverliezen in Vlaanderen is 36% afkomstig uit de landbouw, 25% uit de voedingsindustrie en 23% uit de huishoudens. De resterende percentages zijn voor catering, retail, veilingen en visserij. 90% van de voedselverliezen en nevenstromen uit de landbouw wordt gevaloriseerd. 70% vindt zijn weg terug naar de bodem, 11% wordt gebruikt als veevoeder.

De land- en tuinbouw kan gezien worden als fundament van het agrovoedingsstelsel en motor van het voedselstelsel. De consument beschikt echter over de macht van het bord. Een gezond en duurzaam voedingspatroon houdt rekening met de voedingsdriehoek. Dat betekent onder meer overconsumptie en voedselverspilling vermijden, kiezen voor gevarieerde, lokale en seizoensgebonden producten, meer plantaardige voeding eten en minder sterkbewerkte voeding consumeren.

Visserij, een kleine sector met potentieel

De professionele Vlaamse vissersvloot is in vijftien jaar tijd bijna gehalveerd. Eind 2018 bestaat de zeevisserijvloot uit 68 commerciële vaartuigen met een globale capaciteit van 42.670 kilowatt qua motorvermogen en 12.858 bruto tonnenmaat qua tonnage. 32 vaartuigen maken deel uit van het grote vlootsegment en 36 vaartuigen van het kleine vlootsegment. De eerste categorie omvat kustvissers en eurokotters, de tweede categorie vooral bokken, die voornamelijk op platvis vissen. 55 van de 71 vaartuigen zijn 20 jaar of ouder. De Vlaamse vissersvloot is zowel actief in de eigen zeegebieden als in de EU-wateren, waarvan de Noordzee, het Oostelijk Kanaal, het Bristol-Kanaal en de Keltische Zee en de Golf van Gascogne het belangrijkste zijn. De vloot heeft ook historische rechten in de Noorse wateren. België heeft een quotum voor 64 visbestanden.

De totale aanvoer van de commerciële Vlaamse zeevisserij bedraagt in 2018 20.646 ton. Van de Vlaamse visafslagen is Zeebrugge de nummer één met 8.470 ton. Oostende klokt af op 6.037 ton. Nieuwpoort is een kleinere speler met 351 ton, vooral garnalen. De Vlaamse Visveiling exploiteert de twee grote veilingen. In Nederland liggen de voornaamste buitenlandse havens voor onze vloot. Daar werd ook het grootste deel van de overige 5.787 ton aangevoerd. De totale aanvoerwaarde klokt af op 84,6 miljoen euro.

De Vlaamse visserij is een gemengde visserij en bevest dus meerdere bestanden tegelijk. Pladijs en tong nemen in 2018 respectievelijk 33% en 10% van het aangevoerde visvolume voor hun rekening. In de top tien staan voorts garnalen, inktvis, rode poot, roggen, inktvissen, ponen, kabeljauw, sint-jakobsschelp, hond- en kathaai en tarbot. Tong staat garant voor bijna 30% van de waarde creatie; in 2011 was dat nog 47%. Het aandeel van pladijs is in dezelfde periode gestegen van 11% naar 21%.

De gemiddelde prijs van alle verkochte vis in Belgische havens steeg in 2018 op jaarbasis van 4,02 euro per kg naar 4,21 euro per kg (+4,7%). Sinds 2013 zitten de prijzen in stijgende lijn. Tong is een sterkhouders met 12,14 euro per kg. Pladijs deed het ook enorm goed in 2018 met een sterke stijging op jaarbasis van 1,93 euro per kg naar 2,41 euro per kg (+ 25%). De hoge garnalenprijzen zijn midden 2018 dan weer sterk gedaald en drukken de prijs op jaarbasis naar 3,76 euro per kg tegenover 7,30 euro per kg in 2017 (- 48%).

Uit de analyse van 70 boekhoudingen blijkt dat de visserijvloot in 2016 prima bedrijfsresultaten kon voorleggen. Het gemiddelde brutobedrijfsresultaat bedraagt voor het kleine vlootsegment 223.926 euro en voor het grote vlootsegment 580.385 euro. Tegenover 2015 is dat een forse toename van 69% voor het kleine en 27% voor het grote vlootsegment. De aanvoerwaarde steeg respectievelijk met 19% en 17%. De kosten stegen ook, maar in geringere mate (respectievelijk 5% en 13%). Het netto bedrijfsresultaat, dat ook nog rekening houdt met de afschrijvingen, klokt af op 178.209 euro voor het kleine vlootsegment en 400.630 euro voor het grote vlootsegment.

Vlaanderen is een netto-importeur van visserijproducten. De invoerwaarde in 2018 bedraagt 1,6 miljard euro, de uitvoer bijna 900 miljoen euro. Terwijl 41% van de invoer van buiten de EU komt, is de uitvoer voor 96% gericht op de EU.

De visserijsector telt volgens het sociaal secretariaat Besox 382 erkende zeevissers. De gemiddelde leeftijd is 38,5 jaar. Het gevaar van het beroep blijkt uit het aantal arbeidsongevallen. Het aantal geregistreerde ongevallen schommelt sinds 2012 tussen de 30 en 40. In 2015, 2016 en 2018 vielen er respectievelijk 4, 2 en 2 dodelijke slachtoffers te betreuren.

De visserij oefent impact uit op haar omgeving, in de eerste plaats de visbestanden. De pladijsbestanden in de Noordzee doen het momenteel zeer goed, maar bij tong en vooral kabeljauw is er nog werk aan de winkel. Boomkorvaartuigen gebruiken wekkerkettingen om de ingegraven platvis uit de bodem op te schrikken. Bodemberoering kan het mariene milieu

verstoren, al is voorzichtigheid geboden bij het trekken van conclusies voor de hele boomkorvloot en al haar gebieden en subtiele verschillen in visserijpraktijken. De algemene invoering van het gebruik van een vleugelprofiel en lichter tuig verminderen de impact op de zeebodem. Daarnaast verbruiken vaartuigen uit de Vlaams vloot fossiele brandstoffen en stoten daarbij broeikasgassen uit. Tegelijk wordt de visserij ook bedreigd door de aanwezigheid van residu's in zee, zoals kwik en Pcb's, en van plastics en afval. Spekkingmateriaal, dat visnetten 'beschermt' bij het slepen over de zeebodem, komt door slijtage en sluikstorten ook in zee terecht. Sinds augustus 2019 is het gebruik van de pulskor verboden in de 12-mijlszone.

Ondanks onze stevige traditie in aquacultuuronderzoek aan onze universiteiten, is de Belgische aquacultuursector in economisch opzicht zeer beperkt. Eurostat raamt de totale Belgische productie in 2015 op 32 ton levend gewicht ter waarde van 0,3 miljoen euro. De FAO maakt op basis van cijfers van de FOD Economie in 2016 gewag van 44 ton zoetwatersoorten voor menselijke consumptie ter waarde van 0,5 miljoen euro. Er zijn de voorbije jaren wel een aantal innovatieve productiebedrijven opgestart voor de kweek van omegabaars en gamba's, en er lopen ook nog proefprojecten op zee rond de productie van zeewier, mosselen en oesters. De combinatie van groenteteelt en viskweek in stadslandbouwprojecten biedt evenals perspectieven. De ambitie is er om uit te breiden en zo aan te sluiten bij de internationale groei van aquacultuur.

V. Land- en tuinbouw (ISE)

SD 1 Met ondernemerschap en innovatie naar een circulair voedselsysteem

Veilig, hoogwaardig, betaalbaar, gevarieerd voedsel produceren met respect voor dierenwelzijn is en blijft een prioriteit. We versterken het ondernemerschap van onze land- en tuinbouwbedrijven versterken door innovatief in te zetten op het verbeteren van de toegang tot grond, het stimuleren van samenwerking en kennisdeling, inzetten op kwaliteit, onderzoek en innovatie als sleutelrol, digitalisering, ...

OD 1.1 Toegang tot grond

De toegang tot grond is één van de grote knelpunten in Vlaanderen. Want de beschikbaarheid en toegang tot grond zijn essentieel voor het duurzaam voortbestaan van de Vlaamse landbouwbedrijven.

Ik werk samen met alle actoren, wetenschappelijke instellingen en bestuursniveaus aan een maatschappelijk gedragen en objectief wetenschappelijk onderbouwde landbouw waardoor er ruimte behouden blijft om landbouw die in overeenstemming is met de draagkracht van de omgeving, alle kansen te geven.

Vlaams pachtdecreet

We verbeteren de toegang tot landbouwgrond door het huidige wetgevingskader om te zetten naar een Vlaams pachtdecreet, waarbij:

- nieuwe pachtcontracten schriftelijk opgesteld worden;
- er een billijk evenwicht komt tussen de rechten en plichten van de pachter en de verpachter;
- de mogelijkheid ingevoerd wordt om pachtcontracten te sluiten voor een vaste termijn van een veelvoud van 9 jaar;
- de wet gender- en samenlevingsneutraal wordt gemaakt;
- het mogelijk moet zijn dat verpachters randvoorwaarden opleggen inzake het aanbrengen van al dan niet vergunningsplichtige infrastructuurwerken (bv. drainage, ophoging, ...);
- en waarbij de pachter teeltvrijheid en vrije keuze van teelttechniek wordt gegarandeerd.

Daarnaast wordt bekeken welke andere instrumenten kunnen uitgewerkt worden die eigenaars en gebruikers ertoe aanzetten om gronden ter beschikking te stellen van landbouwers.

Ruimtelijke ordening

Bij gebiedsanalyses in het buitengebied is het essentieel dat de impact op landbouw correct wordt ingeschat. Voor deze correcte inschatting van de landbouwimpact van planningsinitiatieven kan een beroep worden gedaan op de diensten van het Departement Landbouw en Visserij.

OD 1.2 Ondernemerschap en vakmanschap

Het stimuleren van ondernemerschap en vakmanschap bij onze Vlaamse landbouwers is dé sleutel om ze economisch weerbaar en veerkrachtig te maken. Enkel zo kunnen ze de ecologische en maatschappelijke uitdagingen van onze samenleving mee waarmaken.

Een goede bedrijfsstrategie, die sterktes en zwaktes afweegt van zowel de externe als interne factoren, is essentieel. In bedrijfsstrategieën zien we drie grote modellen: inzetten op kostenleiderschap, op differentiatie of op differentiatiefocus. Het beleid zet in op ondersteuning van transformatie naar duurzame verdienmodellen. We begeleiden Vlaamse landbouwbedrijven in hun opstart van of omschakeling hier naartoe. Hierbij houden we rekening met de 'skills' en visie van de bedrijfsleiders. We zetten in op levenslang leren over alle facetten van de bedrijfsvoering. Er duiken vandaag heel wat vernieuwende initiatieven op in ons voedselsysteem zoals agro-ecologie, CSA (community supported agriculture), herintroductie van oude teelten, smart farming, dedicated supply, ... Vaak zijn ze gericht op een meer circulair systeem, worden nieuw beschikbare technologieën ingezet, of ligt de focus op het dichterbij de burger brengen van onze voedselproductie. Elk op hun manier bevatten ze interessante pistes tot meer duurzame productie, die ook inspirerend kunnen zijn voor reeds langer gevestigde landbouwproductiesystemen en voor kruisbestuiving kunnen zorgen. We voorzien kansen voor een volledige ontplooiing van deze initiatieven.

Gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB)

We geven onze land- en tuinbouwers alle kansen om hun job uit te voeren. Actieve landbouwers blijven directe steun ontvangen. We maken gebruik van de toekomstige hervorming van het GLB om een eigen Vlaams strategisch plan op te stellen voor de periode 2021-2027. Dit plan zal gericht zijn op meer innovatie, marktwerking, schaalverandering, multifunctionaliteit, klimaat, natuurlijke hulpbronnen, biodiversiteit en landschapsbeheer. Zo willen we het inkomen van de landbouwer verhogen en maken we hem minder afhankelijk van inkomensondersteuning.

Dit plan bevat zowel de invulling van wat vandaag onder pijler 1 (Europees Landbouwgarantiefonds) als onder Pijler 2 (Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling) valt. Het Vlaamse GLB-plan vormt een stimulerend en ondersteunend onderdeel van het Vlaamse landbouwbeleid. Om het beperkte GLB-budget efficiënt te besteden is gerichte steun heel belangrijk. Innovatie en samenwerking vormen de rode draad van het GLB-plan.

Binnen de mogelijkheden van het nieuwe GLB en zonder aan gold plating te doen kiest Vlaanderen bij de toekenning van de inkomenssteun om dit zo maximaal mogelijk en resultaatgericht te koppelen aan het leveren van publieke diensten en milieuprestaties via de randvoorwaarden (klimaat, milieu, volksgezondheid, dier- en plantgezondheid en dierenwelzijn) en ecoregelingen. Dit kan bijvoorbeeld het volgende omvatten: het verhogen van de koolstofopslag in landbouwbodems, het instandhouden van koolstofrijke bodems en graslanden, efficiënt nutriëntenbeheer om verliezen van stikstof en fosfor te vermijden en de lucht- en waterkwaliteit te verbeteren, duurzaam waterbeheer, het tegengaan van verdroging en de productie, opslag en distributie van hernieuwbare energie.

We kiezen voor een uitfasering ten laatste tegen 2027 van gekoppelde inkomenssteun en voor een duurzaam alternatief om zowel de weggevallen inkomenssteun op te vangen als de klimaatdoelstellingen te realiseren waarvoor de betrokken veehouders inspanningen leveren.

We zetten bij de Vlaamse invulling van het post-2020 GLB versterkt in op agromilieu- en klimaatmaatregelen om milieu-, klimaat-, biodiversiteits- en landschapsdoelen te realiseren door landbouwers, en gebruiken ze als hefboom om lokale samenwerking tussen landbouwers en andere plattelandsactoren te bevorderen.

Instream-doorstroom-uitstroom

Instream in de sector is cruciaal om onze land- en tuinbouw in Vlaanderen een langetermijnperspectief te bieden. Nieuwe en jonge landbouwers verdienen alle kansen. Binnen de mogelijkheden van het nieuwe GLB wordt meer Europees budget gereserveerd voor jonge landbouwers dan het wettelijke minimum. Zo zetten we in op een specifieke betaling voor jonge startende landbouwers en op ondersteuning via vestigingssteun. Overname- en opstartsteun is nu al een sterkhouder binnen het VLIF. Er worden extra mogelijkheden toegevoegd zoals aandacht voor bedrijfsovernames die gebeuren in verschillende stappen, overnames en opstart van bedrijven niet in familiaal verband (nieuwkomers), reconversie van leegstaande hoeves, ... Binnen directe steun leggen we een reserve aan betalingsrechten aan, die dan aan instromers toegewezen kunnen worden. In alle maatregelen wordt nagegaan of er extra op ondersteuning van jonge landbouwers kan ingezet worden.

Doorstroming krijgt aandacht, zowel doorstroming van nieuwe, innovatieve ideeën tot op bestaande landbouwbedrijven als doorstroming van de ruime ervaring naar nieuwkomers in de sector. We geven bedrijven die goed overwogen van verdienmodel veranderen, een duw in de rug op het vlak van investeren, innoveren en het aanmeten van de nodige skills.

We zetten in op een goede en menselijke begeleiding van ondernemers die de sector willen verlaten. Het beleid dient tijdig uitvallers op te vangen en te heroriënteren. De werking van Boeren op een Kruispunt wordt daarom behouden. Kwalitatieve uitstroom is een belangrijk uitgangspunt en hiervoor zullen we optimaal samenwerken met o.a. het Vlaams Agentschap voor Innovatie en Ondernemen (VLAIO) en andere Vlaamse actoren zoals de Vlaamse Dienst Arbeidsbemiddeling (VDAB).

Verdienmodellen

De Vlaamse overheid biedt kansen voor alle verdienmodellen en faciliteert de omschakeling van bestaande landbouwactiviteiten naar potentieel meer rendabele en meer duurzame activiteiten, zowel in de land- en tuinbouw als daarbuiten (bv. combinatie van landbouwactiviteiten met toerisme, zorg, opleiding en vorming). Daarbij heeft elk model zijn voor- en nadelen, en hangt de keuze voor een bepaald model (deels) af van de specifieke situatie en context van het bedrijf en de visie van de ondernemer.

We ondersteunen daarom de landbouwbedrijfsleiders in hun zoektocht naar marktgerichte strategieën om hun veerkracht te verbeteren en hun landbouwverdienmodel te verduurzamen met respect voor de keuzevrijheid. Er is nood aan meer kennis rond verdienmodellen. Daarom moedigen we verder onderzoek hierover aan binnen de Vlaamse kennisinstellingen. Daarnaast is er nood aan meer specifiek Vlaamse data rond een brede waaier aan verdienmodellen, zodat land- en tuinbouwers op een goed onderbouwde manier keuzes kunnen maken. Hiervoor zoeken we nieuwe wegen voor het verzamelen van bedrijfsdata van onze Vlaamse land- en tuinbouwbedrijven.

Welzijn en veerkracht

Tussen alle initiatieven door, mag het welzijn van landbouwers en landbouwsters niet vergeten worden. Want ook in dit beroep loopt men kans op stress, mentale uitputting en psychische problemen.

Hoewel negen op de tien landbouwers hun werk boeiend vinden, geeft één op vijf aan dat ze kampen met hoge tot zeer hoge stress. 48% geeft zelfs aan dat hun job hen mentaal uitput. Dé grootste gemeenschappelijke kopzorg is het inkomen – daar is 35% ontevreden tot zeer ontevreden over. Oudere bedrijfsleiders hebben daarnaast ook stress door de afwezigheid van een opvolger in het bedrijf. Andere stressklachten komen voort uit de gevaren en risico's van de job, de steeds wijzigende regelgeving en het negatieve imago van land- en tuinbouw. Tot slot mag niet vergeten worden dat een vermindering van welbevinden invloed heeft op een volledig landbouwgezin. Hier is een ruimere blik dus nodig.

Zorgwekkend hierbij is de vaststelling dat landbouw(st)ers en hun gezin meestal niet zoeken naar hulp. Rond psychische problemen en de mogelijkheden van hulpverlening hangt in de sector nog een taboesfeer. Dit laatste wordt al jaren aangekaart door de vzw Boeren op een Kruispunt, als speerpunt van hun werking.

Naast het blijven ondersteunen van de vzw Boeren op een Kruispunt willen we meer inzetten op de maatschappelijke zichtbaarheid van de problematiek door deze gericht te bespreken met welzijnsorganisaties en landbouworganisaties. Ook verder onderzoek en de ontwikkeling van ondersteunende tools om de veerkracht van landbouwers en hun gezinnen te verhogen, is nodig. Er wordt ook ingezet op minder detaillering van regelgeving, vermindering van administratieve lasten en meer experimentregelgeving. Daarnaast zetten we in op de verbetering van het imago van land- en tuinbouwers in de maatschappij, met focus op objectieve kadering op basis van cijfers en wetenschappelijke inzichten.

Investeren

Het Vlaams Landbouwinvesteringsfonds (VLIF) wordt, als onderdeel van het nieuw GLB, grondig hervormd tot een toekomstgericht ondernemersfonds dat land- en tuinbouwers aanmoedigt om hun bedrijfsstructuren verder te verduurzamen. Zo zijn ze enerzijds meer in staat om tegemoet te komen aan de maatschappelijke verwachtingen rond leefmilieu, biodiversiteit, klimaat en dierenwelzijn. Anderzijds worden de bedrijven zo weerbaarder tegen marktschokken. We maken maximaal gebruik van de mogelijkheden om jongeren die bedrijven overnemen te ondersteunen via vestigingssteun.

Het investeringsbeleid richt zich op innovatieve en klimaat- en milieuvriendelijke land- en tuinbouw. Daarnaast worden de middelen ingezet voor de opstart van en de omschakeling naar innovatieve bedrijfsmodellen, biolandbouw, agro-ecologie en korte ketens, waarbij het ook mogelijk moet worden voor kleine bedrijven om ondersteuning aan te vragen. Ook zullen er minimaal 10% van de VLIF-middelen ingezet worden voor niet-productieve investeringen waarbij landbouwers onder meer steun krijgen voor de aanplant van landschapselementen en niet-productieve investeringen in water- of bodembeheer. Minimum 10% van de middelen gaan ingezet worden om pure innovatie (eerste keer op de markt) en vernieuwing te stimuleren. De aanwending van deze middelen wordt nauw opgevolgd en indien nodig en wenselijk aangepast om onderbenutting van Europese middelen te vermijden.

We voorzien mogelijkheden om ketenvernieuwing en keteninnovatie te ondersteunen (bv. circulariteit door meer in te zetten op lokale stromen, reststromen en het sluiten van de nutriëntkringloop en de eiwitkringloop).

De selectiemethode toegepast op alle steunaanvragen wordt bijgestuurd zodat investeringen die het meest bijdragen aan het verlagen van de omgevingsdruk en het meest bijdragen aan klimaatmitigatie en -adaptatie het hoogst gerangschikt worden. De effectiviteit van de maatregelen, vooruitgang en financiële uitvoering van het vernieuwde VLIF zal opgevolgd worden via een uitgebreide monitoring.

OD 1.3 Weerbaarheid

Levenslang leren

Naast innovatie heeft levenslang leren een belangrijke rol in de ontwikkeling van een veerkrachtige landbouw. We versterken dit levenslang leren door kennisopbouw en -deling, begeleiding en sensibilisering via opleidingen en adviesverlening aangepast aan toekomstige uitdagingen en maatschappelijke trends. Dit gebeurt gericht, op maat van het bedrijf.

We zorgen ervoor dat land- en tuinbouwers de nodige competenties hebben, niet alleen technisch maar ook op het vlak van netwerken en samenwerken. Er wordt hierbij aandacht besteed aan nieuwe leervormen zoals lerende netwerken, afstandsleren, ...

De inhoud van de starterscursus en de installatieproeven zal geactualiseerd worden. Kwaliteitsvolle stages staan hierbij centraal. Om de leerkrachten uit het landbouwonderwijs de kans te geven om meer praktijkervaring op te doen, worden leerkrachten als erfbetreder uitgenodigd bij activiteiten en wordt verdere wisselwerking met het onderwijs gestimuleerd. Bijzondere aandacht gaat hierbij naar het economische luik, het wetgevend kader en een ecologische en klimaatslimme landbouw.

Het arbeidstekort in de sector is en blijft groot. Een meer gerichte praktijkopleiding voor arbeiders zal zorgen voor een betere match op de arbeidsmarkt en zal tijdswinst opleveren voor de landbouwer. Ook seizoensarbeid is een deel van de oplossing. Daarnaast leidt samenwerking met andere partijen zoals de VDAB tot kanscreatie voor werklozen binnen de landbouwsector. Tegelijkertijd kunnen automatisatie en andere arbeidsbesparende maatregelen ook deel van de oplossing zijn. Verder kan een positief imago van de sector tot extra instroom in landbouwbouwerichte onderwijsopleidingen leiden.

Bedrijfsadvisering

Landbouwers worden in hun bedrijfsvoering geconfronteerd met heel wat economische, ecologische en maatschappelijke uitdagingen. Hierdoor blijft er veel nood aan onafhankelijk en kwaliteitsvol advies op maat van de landbouwer. In het nieuwe GLB zetten we daarom in op het verder uitbouwen van de advisering aan landbouwers via een vernieuwd bedrijfsadviesstelsel dat nog meer zal inspelen op de noden en uitdagingen.

Via advisering wordt er ingezet op het vergroten van de instroom aan jonge landbouwers door hen specifieke voordelen toe te kennen in het adviesstelsel.

Risicobeheer

Landbouwers die vanaf 1 januari 2020 een erkende brede weersverzekering afsluiten voor hun landbouwteelten, kunnen een premiesubsidie van maximaal 65% ontvangen. De verzekering biedt dekking tegen de gevolgen van extreme weersomstandigheden (zoals ernstige droogte, vorst, stormen, hagel, ijs, en hevige of aanhoudende regen). De invoering van de gesubsidieerde

brede weersverzekering is gekoppeld aan de afbouw van de tegemoetkoming van het landbouwrampenfonds. We informeren en stimuleren zodat de land- en tuinbouwers in de komende jaren kennis hebben van de brede weersverzekering en van de afbouw van het landbouwrampenfonds. In overleg met geïnteresseerde verzekeraars en de landbouwsector zal bekeken worden hoe het subsidie-proces zo efficiënt mogelijk kan verlopen. De weersverzekering zal geëvalueerd en bijgestuurd worden waar nodig om de weerbaarheid van de land- en tuinbouwer te versterken. Er zal verder ingezet worden op pilootprojecten om marktrisico's in de sector af te dekken en alle landbouwers vertrouwd te maken met risicobeheer en risicomanagement.

In tussentijd staat het Departement Landbouw en Visserij in voor de verdere afhandeling van de erkende landbouwrampen die tot eind 2019 plaatsvonden.

Vennootschapswetgeving

Professionalisme is vanzelfsprekend. Daarom is inzetten op een betere scheiding en ontkoppeling van de landbouwer en het bedrijf belangrijk, om de natuurlijke personen zo voldoende financieel te beschermen. We streven ernaar dat zowel nieuwe als bestaande landbouwbedrijven kiezen voor een vennootschapsvorm en informeren hen over de voordelen van vennootschapsvormen. Met de invoering van de nieuwe vennootschapswetgeving zal de landbouwvennootschap op termijn verdwijnen. De erkende landbouwonderneming komt in de plaats. De bestaande Vlaamse landbouwwetgeving zal worden gescreend en waar nodig aangepast. Zo staat de (bestaande en nieuwe) Vlaamse landbouwwetgeving vervennootschappelijking niet in de weg.

Gelijk speelveld

We creëren een klimaat waarbinnen landbouwers kunnen ondernemen en hun strategische rol voor onze economie en maatschappij vervullen. We blijven inzetten op het Vlaamse kwaliteitsverhaal en we bewaken de Europese en internationale handelspositie van onze land- en tuinbouwers. Bij het omzetten van Europese regelgeving hanteren we geen strengere regels ('no gold plating').

OD 1.4 Samenwerking

Voedselbeleid

We bundelen als Vlaamse overheid de krachten om de transitie naar een toekomstgericht duurzaam voedselsysteem te versnellen en te sturen. Het departement landbouw en visserij neemt hierin het voortouw. We zetten in op samenwerking met alle relevante beleidsdomeinen, -niveaus en stakeholders om te komen tot een geïntegreerd Vlaams voedselbeleid, waar iedere beleidsactor vanuit de eigen bevoegdheid en perspectief zijn steentje bijdraagt.

Gezond, duurzaam, voldoende en veilig voedsel aan een correcte prijs voor iedere schakel van de voedingsketen staat centraal binnen een voedselbeleid. Het is dan ook van belang dat het huidige landbouwbeleid bijdraagt aan een sterk voedselbeleid waarin de voedselketen integraal en circulair bekeken wordt. Ik organiseer een voedseltop in samenwerking met de vraag- en aanbodzijde van de markt om tot de ontwikkeling van een gedragen beleidsvisie en -strategie over een toekomstgericht Vlaams voedselsysteem te komen. We dragen ook actief bij tot de Europese onderzoeksagenda vanuit de ambitie om een voorlopersrol te spelen.

Een sterke agrovoedingsketen

Samenwerking tussen primaire producenten onderling (horizontaal) en tussen partners in de keten (verticaal) kan bijdragen tot een hogere duurzaamheid van de Vlaamse land- en

tuinbouwsector. We versterken het overleg binnen de agro-voedingsketen waarbij we een correcte prijs voor iedere schakel van de keten vooropstellen. We versterken onze land- en tuinbouwers zodat ze meer impact op de markt kunnen ontwikkelen en niet telkens prijsnemer zijn in de voedselketen. Vertrouwen en eerlijke praktijken en prijzen zijn essentieel in samenwerkingsprocessen in de keten, evenals het delen van risico's en kosten. We dringen er bij de federale overheid op aan om de nieuwe Europese richtlijn rond oneerlijke handelspraktijken snel om te zetten, in nauw overleg met de gewesten.

De Vlaamse voedingsindustrie is één van de grootste industriële werkgevers, de primaire verwerking en (coöperatieve) afzet is het belangrijkste afzetkanaal voor de Vlaamse land- en tuinbouwproductie. Bestaande steunmaatregelen voor industriële sectoren zijn niet altijd afgestemd op de specifieke noden van de tandem aanlevering - verwerking (voedselveiligheid en -kwaliteit, snel bederfbare grondstoffen, korte aanvoertijden, regionale verbondenheid, ...). We onderzoeken samen met andere betrokken diensten hoe dit kan geoptimaliseerd worden. Het Vlaams Landbouwinvesteringsfonds voorziet in een aanvullend beleid met steun voor de investeringen bij de verwerking en afzet van land- en tuinbouwproducten, waarbij die investeringen zowel voor de landbouwer als voor de verwerker/vermarkter een meerwaarde betekenen en bijdragen tot een verbeterde kwaliteit (differentiatie) van de land- en tuinbouwproducten. Hierbij wordt elke schaalgrootte ondersteund, van enkele landbouwers die in korte keten-verband hun producten samen verwerken en/of afzetten tot grotere coöperaties en verwerkende bedrijven. Belangrijk is dat er steeds naar een win-win voor de volledige agrovoedingsketen, wordt gezocht.

De volledige afzetketen kan per sector optimaal verticaal samenwerken in een brancheorganisatie. Deze is opgebouwd uit vertegenwoordigers van de productie, de handel in of verwerking van de producten. Verticale samenwerking heeft veel voordelen want zo kan er ingezet worden op toenemende transparantie voor elke schakel in de keten door afstemming met verwerkers en/of met retail en door beter marktinzicht. Standaardcontracten voor verkoop van landbouwproducten aan kopers en/of toelevering van verwerkte producten aan distributeurs en kleinhandelaren, lastenboeken en duurzaamheidslabels kunnen samen opgesteld worden. Er kunnen methodes en instrumenten worden ontwikkeld om de kwaliteit van het product te verbeteren. Een betere coördinatie van de vermarkting van producten (onderzoek en marktstudies, verkenning van potentiële exportmarkten) wordt hierdoor gestimuleerd. We faciliteren de oprichting van brancheorganisaties en het algemeen verbindend verklaren van de regels van erkende brancheorganisaties en we stellen in samenwerking met de federale overheid richtlijnen ter beschikking over de mogelijke activiteiten in relatie tot de mededingingswetgeving.

De krachten van producenten bundelen via samenwerking is essentieel om de verduurzaming in de sector te versnellen. Binnen de mogelijkheden van het nieuwe GLB zullen we stimuli voorzien voor diverse vormen van samenwerking, onder de vorm van een positievere beoordeling bij de selectiecriteria en/of onder de vorm van de hoogte van de steun. We bevoordelen innovatieve investeringen die in groep uitgevoerd worden, net zoals bijvoorbeeld de investeringssteun voor machines die aangekocht worden door een machinerij. Ook landbouwers die elk individueel voldoen aan de voorwaarden voor investeringssteun kunnen subsidie krijgen voor een gezamenlijke investering in groep, bepaald volgens het deel dat elk bedrijf bijgedragen heeft aan de investeringskosten.

Operationele programma's worden verder ondersteund in de groenten- en fruitsector, waar zowel producentenorganisaties als unies van producentenorganisaties al decennialang producenten samenbrengen. Binnen deze operationele programma's wordt er sterker ingezet op onderzoek en innovatie. We zien erop toe dat producentenorganisatie hun besturen verder professionaliseren en dat de relaties tussen de leden door een goede communicatie versterkt

worden. We faciliteren de kennisuitwisseling tussen de producentenorganisaties. In samenspraak met de federale overheid zullen er eveneens duidelijke richtlijnen ter beschikking gesteld worden over de mogelijke activiteiten en dit in relatie tot de mededingingswetgeving.

OD1.5 Kwaliteit

Het waarborgen van de kwaliteit van de Vlaamse landbouw- en voedingsproducten in een wijzigend voedsellandschap, met nieuwe landbouwpraktijken en voedingsproducten, klimaataanpassingen en een snel veranderende samenleving, is een hele uitdaging. Kwaliteitsbewaking en -borging gebeurt in alle schakels van de keten en hiermee geven we consument en producent vertrouwen.

Plantaardige kwaliteit

Vandaag staat het Vlaams Gewest in voor de certificering van en de controle op de kwaliteit van het plantaardig teeltmateriaal (zaaizaden, pootaardappelen, sier- en fruitgewassen en de boomkwekerij) dat vanuit Vlaanderen op de Europese professionele markt komt. We controleren het vermeerderingsmateriaal op het veld en bij oogst op diverse kwaliteitsparameters zoals authenticiteit, ras- en soortzuiverheid, technologische eigenschappen en op de aanwezigheid van een aantal ziekten (veroorzaakt door *kwaliteitsorganismen* met een louter economische impact op de kwaliteit van het zaai-, poot- of plantgoed). Daarnaast is de federale overheid verantwoordelijk voor de controle op de fytosanitaire status van datzelfde materiaal en de controle op de aanwezigheid van een aantal andere ziekten (veroorzaakt door *quarantaineorganismen*).

De nieuwe Europese Plantengezondheidsverordening (Verordening (EU) 2016/2031) is van kracht vanaf 14 december 2019. Deze verordening integreert de kwaliteitsorganismen en de quarantaineorganismen onder eenzelfde verordening. Ze voorziet bovendien maatregelen om de impact van deze kwaliteitsorganismen op teeltmateriaal beperkt te houden. De bestaande maatregelen met betrekking tot de kwaliteitsorganismen in de handelsrichtlijnen worden in lijn gebracht met de nieuwe verordening.

De controles op de kwaliteitsorganismen hebben dus een aanzienlijke impact op de sector van het plantaardig teeltmateriaal én op de werking van de controlerende en toezichthoudende entiteit. We gaan in overleg met de federale en gewestelijke collega's om tot duidelijke afspraken te komen en op basis hiervan de vernieuwde controles op het plantaardig teeltmateriaal op te nemen om zo ook in de toekomst garant te blijven staan voor kwaliteitsvol zaai-, poot- en plantgoed voor de professionele land- en tuinbouw.

Vanuit het landbouwbeleid ontwikkelen we een eiwitbeleid dat zich richt op een brede en duurzame invulling van de eiwitbehoefte in Vlaanderen, zowel voor voeding als voor voeder, in het kader van gezonde en kwalitatieve voeding en voeder.

Kwaliteit van dierlijke producten

Ook voor de dierlijke sector is de stijgende vraag naar duurzaam geproduceerd en kwaliteitsvol voedsel een opportuniteit. Er is een stijgende vraag vanuit de burger naar meer diervriendelijke productiewijzen en tegelijk wordt de wetgeving rond watergebruik, mest, uitstootnormen, dierenwelzijn, ... steeds strenger. De landbouwsector neemt dierenwelzijn ernstig. We zetten de evolutie naar de top verder en nemen hiervoor samen met de sector de nodige stappen. Dit alles brengt de dierlijke sector op een scharniermoment. We begeleiden onze bedrijven in hun transformatie naar duurzame en innovatieve bedrijfsmodellen die inspelen op veranderende consumptiepatronen, maatschappelijke verwachtingen en kringlooeconomie. We zetten in op

overleg met onder meer de Dienst Dierenwelzijn hierover. We stimuleren producenten om in te zetten op nieuwe marktkansen voor duurzame, gezonde en lokale voeding door ons beleid actief in te zetten op productiemodellen die aansluiten bij de wetenschappelijke inzichten en de vragen van de burger/consument.

Producenten die inspanningen leveren om zich te differentiëren en op vlak van milieu, dierenwelzijn, gezondheid, lokale productie etc. verder gaan dan wat wettelijk vereist is, stimuleren en ondersteunen we om deze inspanningen zichtbaar te vermarkten. Zo kan men een meerprijs verantwoorden en meerwaarde capteren. Tevens worden goede praktijken actief in de kijker gezet.

We ondersteunen producenten die tegemoetkomen aan maatschappelijke vragen rond dierenwelzijn, voor zover hun meerwaarde inzake dierenwelzijn wetenschappelijk onderbouwd is. Via het VLIF worden investeringen in het kader van bovenwettelijk dierenwelzijn extra gestimuleerd. Via de oproep VLIF-innovatie worden land- en tuinbouwers gestimuleerd een voortrekkersrol op te nemen. Binnen het kader van het nieuwe GLB onderzoeken we hoe de incentives voor investeringen in kader van bovenwettelijk dierenwelzijn nog versterkt kan worden.

Via beleid en toezicht op de naleving van de handelsnormen pluimvee en eieren, garanderen we dat de transparantie op de markt verhoogt zodat de consument voldoende, ondubbelzinnige en objectieve informatie krijgt over de producten. Daarnaast zullen we erover waken dat de veehouder een correcte kwaliteitsbeoordeling krijgt van zijn/haar product (karkas), zodat hij in staat is om steeds een correcte prijs te bedingen. Hiervoor wordt ingezet op vernieuwd beleid inzake de classificatie van runder- en varkenskarkassen, waarbij de kwaliteit blijft gegarandeerd.

Een toekomstgericht, innovatief en genetisch onderbouwd fokkerijbeleid dat rekening houdt met de maatschappelijke trends en wensen, draagt in grote mate bij tot een duurzame productie. Dit fokkerijbeleid impliceert onder meer het versterken van de kwaliteit van het eindproduct, maar ook bijzondere aandacht voor dierenwelzijns-, milieu- en klimaataspecten binnen de fokprogramma's, begeleid en ondersteund door het wetenschappelijk (landbouw)onderzoek. De uitrol van het Vlaams fokkerijbeleid, gestoeld op de recent aangepaste Europese regels, zorgt ervoor dat we ook in de toekomst de kwaliteit van het uitgangsmateriaal kunnen verzekeren. We moeten een halt toeroepen aan een verdere daling van de dierlijke genetische diversiteit. Deze diversiteit wordt namelijk wereldwijd bedreigd maar is toch zeer belangrijk om toekomstige uitdagingen het hoofd te kunnen bieden.

De consument

We grijpen de groeiende interesse van de consument in zijn voeding aan om de relatie tussen landbouwer en burger/consument te verbeteren en de maatschappelijke bewustwording rond 'hoe ons voedsel geproduceerd wordt' te verhogen. Zo zorgen we ervoor dat de landbouwproductie meer naar waarde geschat en vertrouwd wordt en de consument duurzamer en met meer kennis van zaken consumeert. Tegelijk krijgt de landbouwer meer inzicht in wat de burger/consument nodig heeft en verlangt van de landbouw. We zetten maximaal in op de economische kansen die dit biedt voor de landbouwsector.

Voor de meeste maatschappelijke opgaven op het vlak van voedsel kan, naast de productie, ook de consumptie helpen een oplossing te bieden. Duurzame en gezonde voeding leeft in Vlaanderen. Attitudes ('denken') én consumptie ('doen') vertonen trends in de goede richting. Bedrijven spelen

hier steeds meer op in. Het momentum is er. Vanuit het beleid willen we samen met relevante partners duurzamere consumptie actief ondersteunen en versnellen.

Naar de consument toe zetten we in eerste instantie in op een duurzaam voedingspatroon: gezonder eten, meer seizoensgebonden, gevarieerd en lokaal, overconsumptie vermijden, minder voedsel verspillen en een meer evenwichtige eiwitconsumptie. Ten tweede sporen we de consument aan om dit voedingspatroon maximaal in te vullen met duurzaam geproduceerd voedsel van bij ons waarvoor de producent eerlijk wordt vergoed.

We stimuleren het gebruik van de Europese kwaliteitslabels (voor oorsprongsbenamingen en traditionele specialiteiten) en de Vlaamse streekproducten bij de producenten en we informeren consumenten over deze labels.

Samen naar meer en betere bio-landbouw

Om verder te streven naar meer en betere bio – landbouwproductie, wordt het strategische plan bio (2018-2022) verder uitgevoerd. Met de maatregelen voorzien in het strategische plan bio 2018-2022, bouwen we verder aan de versteviging van de fundamenteën voor de biologische landbouw om tot een duurzame, kwalitatieve en kwantitatieve groei te komen van de biologische productie in Vlaanderen.

Vanaf 2021 is de nieuwe Europese bio-verordening van toepassing, de concrete implementatie naar Vlaanderen wordt voorzien.

SD 2. Ecosysteemdiensten benutten om klimaatverandering en milieuitdagingen aan te pakken

In een stelsel van kringlooplandbouw gebruiken voedselproducenten in de eerste plaats grondstoffen uit elkaars ketens en reststromen uit de voedingsmiddelenindustrie en voedingsketens. Die circulaire ketens kunnen verschillend ingericht worden: binnen een bedrijf, binnen een circulaire economie, binnen Vlaanderen of grensoverschrijdend. We beperken de verliezen uit het systeem steeds verder door efficiënter om te springen met grondstoffen, nutriëntenverliezen te beperken en biomassa(rest)stromen optimaal te valoriseren. We verminderen de afhankelijkheid van inputs van het Vlaamse voedsel- en biomassa(productie)systeem door het minimaliseren van externe inputs (bv. materialen, nutriënten, energie, water) en primaire grondstoffen per output. We ondersteunen impactvolle pilootprojecten die reststromen valoriseren bij onderling samenwerkende landbouwers en bij landbouwers die samenwerken met andere schakels in de keten of daarbuiten.

In samenwerking met de collega bevoegd voor omgeving bouwen we met een Vlaams publiek-privaat actieplan effectieve samenwerkingsverbanden uit tussen landbouw, keten, consumenten en overheid. Zo verminderen we voedselverlies doorheen de keten tegen 2030 met 50% en valoriseren we voedselreststromen nog beter. Het opzetten van valorisatiehubs voor bundeling en verwerking van reststromen moet leiden tot een circulair verdienmodel voor de landbouwer. We brengen voedselverliezen in kaart door middel van een stabiel en wetenschappelijk onderbouwd meetnetwerk.

De GLB-randvoorwaarden, ecoregelingen en de agromilieu- en klimaatmaatregelen moeten binnen de nieuwe groene architectuur de landbouwers stimuleren om landbouwpraktijken uit te voeren

die bijdragen aan de milieu- en klimaatdoelstellingen. Ze gaan verder dan het nieuwe conditionaliteitssysteem en kennen een vrijwillig karakter. Om deze doelstellingen in te vullen wordt gekozen voor de meest geschikte instrumentenmix, gericht op een zo breed mogelijke invulling binnen de gehele sector. Bijzondere aandacht gaat hierbij naar de zorg voor bodem, water, biodiversiteit, klimaat en landschappen.

Ik erken en ondersteun de landbouwers in de rol die zij opnemen in het omgevings- en plattelandsbeleid.

OD 2.1 Klimaat

De landbouw stoot broeikasgassen uit, maar voelt ook als eerste de gevolgen van de klimaatopwarming. Tegelijkertijd speelt de landbouw door voedselproductie en het voorzien in ecosysteemdiensten, een specifieke maatschappelijke rol. De landbouw biedt ook oplossingen voor de klimaatverandering en helpt Vlaanderen klimaatadaptief te maken. Bij het uitwerken van beleid is dus een integrale systeemaanpak noodzakelijk om synergiën maximaal te benutten en probleemverschuivingen te voorkomen. We zoeken naar 'win-win'-strategieën die een synergie vormen tussen mitigatie, koolstofopslag en adaptatie.

We ondersteunen de sector bij het uitvoeren van het engagement om de broeikasgasemissies van de landbouwsector met 26% tegen 2030 (t.o.v. 2005) te verminderen, in lijn met het Vlaams Klimaatbeleidsplan 2021-2030. Om de klimaatinspanningen op bedrijfsniveau te kunnen valoriseren in de emissie-inventaris werken we, in navolging van het KLIMREK-project, een opvolgsysteem uit dat een zeker niveau van borging en validatie bevat. Hierbij maken we zo veel mogelijk gebruik van bestaande instrumenten en systemen op sectorniveau om de administratieve last voor de landbouwer te beperken. De verzamelaanvraag wordt ingezet voor dit opvolgsysteem.

Vanuit het beleid ondersteunen we het sectorengagement ten volle, onder meer via het VLIF. We beoordelen de beleidsmaatregelen specifiek naar hun potentieel om mee opgenomen te worden in emissie-inventaris van de landbouwsector en geven de randvoorwaarden aan. Hierbij maken we gebruik van de wetenschappelijke en technische expertise binnen de Vlaamse overheid.

We versterken de ketenwerking om de klimaatdoelstellingen voor landbouw te behalen zodat de inspanningen van de landbouwer vertaald worden in een meerwaarde en kostendekkend inkomen voor de landbouwer. Hiervoor faciliteren we het ketenoverleg en de oprichting van brancheorganisaties.

We grijpen de opportuniteit en passen onze teelten en teeltechnieken aan een veranderend klimaat aan. Het veranderend klimaat bemoeilijkt de teeltomstandigheden maar kan ook kansen bieden voor nieuwe teelten en verdienmodellen. We begeleiden de land- en tuinbouwers onder meer via demonstratieprojecten en voorlichtingsactiviteiten.

Via een green deal dringen we de uitstoot via verteringsprocessen terug, onder meer door optimalisering van voederrantsoenen en voederefficiëntie en verbetering van bedrijfsmanagement.

We creëren draagvlak zowel binnen de sector als bij het brede publiek via gerichte communicatie-acties over de inspanningen van de landbouwsector voor het klimaat. De communicatie-acties maken de sector zelf meer bewust van de maatregelen op bedrijfsniveau om zowel de impact op de klimaatverandering te verminderen als om zich aan te passen aan een veranderend klimaat. Daarnaast maken de communicatie-acties het brede publiek duidelijk

dat de landbouwsector inspanningen levert maar dat ook de consument een rol speelt via zijn consumptiepatroon en zijn koopgedrag.

OD 2.2 Water

Water is een onmisbare productiefactor in de land- en tuinbouwsector. De landbouwsector speelt als grote landgebruiker een actieve rol in het duurzaam waterbeheer. Een integrale gebiedsgerichte aanpak waarbij zowel gefocust wordt op waterkwantiteit als op waterkwaliteit en waarbij rekening wordt gehouden met de landbouwpraktijk en de ruimtelijke omgeving, is nodig.

Specifiek voor de waterkwantiteit geven we verder uitvoering aan het Vlaams actieplan water voor de Land- en Tuinbouw 2019-2023 dat medio november 2018 werd gelanceerd vanuit het structureel droogteoverleg met de landbouwactoren. We dragen ook bij tot de uitvoering van het Actieplan Droogte en Wateroverlast 2019-2021 dat op 5 april 2019 door de Vlaamse Regering werd goedgekeurd. Dit laatste actieplan is een tussentijdse opstap naar de opmaak van de meer structurele waterschaarste-/droogte- en wateroverlastrisicobeheersplannen die zullen geïntegreerd worden in de 3de generatie Stroomgebiedbeheersplannen Water 2022-2027 in uitvoering van de Europese Kaderrichtlijn Water. Een belangrijk onderdeel hiervan is het opmaken van het afwegingskader (d.i. prioritaire verdeling van de waterbeschikbaarheid tussen de sectoren in tijden van een droogtecrisis) tegen de zomer van 2020. Hierbij volgt het Departement Landbouw en Visserij samen met de VMM en de betrokken actoren, de studie op waarna een voorstel wordt uitgewerkt.

We stimuleren onze landbouwers om zuinig om te gaan met water, om de waterstromen/verliezen uit het systeem te beperken en om de waterkwaliteit te vrijwaren. We faciliteren samenwerkingsverbanden tussen landbouwers, maar ook met andere actoren binnen en buiten de sector.

De principes van geïntegreerde gewasbescherming staan centraal en worden bijgestuurd volgens de nieuwste wetenschappelijke inzichten en de omschakeling naar ecologisch minder belastende middelen wordt gestimuleerd.

We zetten het VLIF gericht in zowel voor onze ambities voor waterkwaliteit en –kwantiteit, zowel via productieve als niet-productieve investeringen.

Met het oog op het behalen van de Europese waterkwaliteitsdoelen, stemmen we het nieuwe landbouwbeleid, mestbeleid en erosiebeleid, maximaal af op de derde generatie Stroomgebiedbeheersplannen Water 2022-2027.

OD 2.3 Bodem

Een gezonde bodem vormt de basis van een circulair voedselsysteem en de bio-economie en is klimaatrobuster. De bodem is een cruciale en onmisbare productiefactor om te komen tot kwaliteitsvolle biomassa en landbouwproducten. Vanuit een circulaire context focussen we op de kwaliteit van de landbouwgrond.

We ondersteunen en stimuleren landbouwers om de bodemkwaliteit in al haar aspecten te verbeteren en te onderhouden. We focussen op het organische stofgehalte (bv. via het gebruik van hoogwaardige compost en stalmest), op het terugschroeven van te hoge nitraat- en fosfaatconcentraties in de bodem en in het oppervlaktewater en op het verhogen van het waterbergend vermogen van de bodem.

We onderzoeken de mogelijkheden van een bodempaspoort en zetten ermee in op kennis over de bodem en transparantie van bodemdata. Deze laagdrempelige toepassing laat een meer data gedreven bedrijfsvoering toe en faciliteert bovendien ook het gebruik van adviestools. We ondersteunen landbouwers die bodemscans of andere slimme meettechnieken gebruiken om meer kennis en inzicht te verweren in de variabiliteit van relevante bodemkwaliteitsparameters. We stimuleren bodembewerkingstechnieken die bijdragen tot een gezonde bodem via investeringssteun maar ook groepsaankopen en de landbouwmachinerings. Met de instrumenten die het GLB ons biedt, moedigen we landbouwers aan om een gepaste vruchtafwisseling toe te passen die de bodem ten goede komt. Binnen het landbouwbeleid koppelen we voor bepaalde erosiegevoelige percelen in erosiegevoelige gebieden de inkomenssteun aan maatregelen om bodemerosie te voorkomen.

De komende tien jaar mogen onze Vlaamse bodems netto geen koolstof verliezen. Om dit te realiseren dringen we het koolstofverlies uit landbouwbodems sterk terug. Binnen de mogelijkheden van het GLB zetten we hier zo maximaal als mogelijk op in. Een goed monitoringssysteem is onontbeerlijk om koolstofopslag in de bodem op te volgen.

OD 2.4 Emissies

We versterken de circulaire aanpak van dierlijke mest. Vanuit een circulair nutriëntenmanagement zien we mest als een nieuwe grondstof in plaats van als een afvalstof. Samen met partners zoeken we naar innovatieve praktijken om stikstof en fosfor (beter) te valoriseren uit reststromen (bv. mestverwerking met nutriëntenrecuperatie) en deze economisch interessant te maken.

OD 2.5 Biodiversiteit

Agrobiodiversiteit omvat zowel de diversiteit aan soorten en genetische hulpbronnen (variëteiten, rassen) als de diversiteit van soorten die de productie en in het bredere milieu de agro-ecosystemen ondersteunen – denk aan bodemorganismen, roofdieren, en bestuivers.

We onderkennen het belang van honingbijen, wilde bijen en andere bestuivers binnen een duurzaam agro-ecosysteem en nemen de nodige acties. Door hun rol in de bestuiving van vele plantensoorten en teelten leveren zij een essentiële ecosysteemdienst. De economische waarde van land- en tuinbouwteelten die voor hun volle potentie afhangen van een degelijke bestuiving door onder meer de honingbijen overtreft vele malen die van de honingproductie.

Genetische hulpbronnen zijn de bouwstenen van een duurzame landbouw- en voedselproductie. De diversiteit binnen soorten is minstens zo belangrijk als de diversiteit tussen soorten. Er is nood aan een verhoogde aandacht voor agrobiodiversiteit en het behoud en duurzame gebruik van genetische hulpbronnen.

We gebruiken bestaande beleidsinstrumenten, zoals demonstratieprojecten, conditionaliteit, ecoregelingen, en agromilieuklimaatmaatregelen om biodiversiteitsvriendelijke productiewijzen tot bij de landbouwer te krijgen en zo de impact van de landbouw op de vermindering van de biodiversiteit te minimaliseren. Ik werk hierbij nauw samen met mijn collega bevoegd voor omgeving.

OD 2.6 Energie

We zetten in op sensibilisering en adviesverlening op bedrijfsniveau rond energiebesparende maatregelen. Hierbij wordt het advies- en begeleidingsproject Enerpedia 3.0 verdergezet, zodat energiebesparende maatregelen verder uit worden gerold in de sector. We voorzien in investeringssteun met een voldoende hoog subsidiepercentage voor investeringen met een hoog mitigatiepotentieel en een relatief lange terugverdientijd, zodat deze investeringen aangemoedigd worden bij land- en tuinbouwers.

OD 2.7 Een sterk plattelandsbeleid

Het Vlaams plattelandsbeleid wordt verder uitgebouwd als beleidsveld dat alle plattelandsactoren stimuleert om intensief samen te werken voor het realiseren van bestuurlijke en ruimtelijke transformaties op het platteland. Landbouwers spelen hierbij, als belangrijke actor in het landschap en de Vlaamse open ruimte, in de lokale gemeenschappen en het economische weefsel, een belangrijke rol. We werken actief samen met de Vlaamse minister bevoegd voor plattelandsbeleid hiervoor.

SD 3. Onderzoek, innovatie en kennisdoorstroming spelen een sleutelrol

We kiezen voluit voor innovatie en kennisdoorstroming in de Vlaamse land- en tuinbouw. Ondernemerschap en innovatie zijn essentieel om te komen tot schaalverandering, hoogkwalitatieve producten met een hoge(re) toegevoegde waarde op basis van meer duurzame productiemethoden, gezonde en nieuwe voedingsproducten, landbouwverbreding, korte en circulaire ketenmodellen, stadslandbouw en productie voor de biogebaseerde economie (voeding én materialen).

OD 3.1 Onderzoek

De verschillende financieringsvormen van onderzoek komen tegemoet aan de verschillende fasen om tot een nieuwe ontwikkeling of innovatie te komen: strategisch basisonderzoek, toegepast onderzoek, landbouwtrajecten, ... Deze worden ondersteund vanuit het beleidsdomein Economie, Wetenschap en Innovatie. Deze financiering is essentieel om de land-en tuinbouwsector voldoende snel te laten ontwikkelen. Daarnaast wordt ook een basisfinanciering voor ILVO voorzien opdat basisonderzoek kan doorvertaald worden naar de praktijk.

We brengen het onderzoek en het beleid dichterbij de landbouwer en zorgen voor een goede wisselwerking tussen beiden. We verzekeren een kwalitatieve kennisdoorstroming van onderzoeksresultaten en beleid naar de landbouwer op een geïntegreerde manier, onder meer via de provinciale praktijkcentra en de landbouworganisaties. We wijzen de landbouwers de weg naar kennisinstellingen, maken hen bewust van de noodzaak van innovatie en sensibiliseren over duurzame opportuniteiten om hun bedrijfsvoering aan te passen. We geven pioniers een gepast forum en stimuleren kennisdeling binnen de sector.

Omgekeerd worden de noden en kennishiaten vanuit de sector op een gestructureerde manier gecommuniceerd naar de onderzoekers en het beleid. De onderzoeksprioriteiten worden vraag gestuurd en in synergie met de sector bepaald. Het platform voor landbouwonderzoek gestuurd door het Departement Landbouw en Visserij, met vertegenwoordigers van de belangrijkste kennisinstellingen, het beleidsdomein EWI en landbouworganisaties, speelt hierin een cruciale rol. Gezien interdisciplinariteit centraal staat en de uitdagingen van voeding in een systemisch denken benaderd moeten worden, breiden we het platform van landbouwonderzoek uit tot een interdisciplinair platform voor voedingsonderzoek. Daarnaast speelt het erkende Agrolink Vlaanderen een belangrijke rol in het opbouwen van een netwerk tussen de onderzoekers onderling, zodat samenwerking voorop staat.

OD 3.2 Innovatie in land- en tuinbouw

Innovatie komt tot stand vanuit een behoefte/probleem en via interacties en co-creatie tussen relevante actoren (multiactor) met complementaire kennis (multidisciplinair) (landbouwers, onderzoekers, adviseurs, producentorganisaties, leveranciers, ...) worden oplossingen uitgetest. Dit leidt tot de verspreiding van praktische oplossingen en uiteindelijke valorisatie op het bedrijf.

We faciliteren dit door ruimte voor creativiteit en innovatie te creëren, door belemmeringen weg te nemen en door ondersteuning via diverse instrumenten te geven. We maken de land- en tuinbouwer wegwijs in het complexe landschap van financiering om een geschikt instrument te vinden dat een antwoord kan bieden op een bepaalde onderzoeks- of innovatievraag. Het risico op falen moet draagbaar zijn. We verspreiden informatie over succesvolle innovaties naar de sector en het grote publiek en informeren op die manier consumenten over de positieve rol van de landbouwer als voedselproducent en als natuurbeheerder.

Met de Europese Innovatiepartnerschappen (EIP), wordt de samenwerking en uitwisseling tussen de kenniswereld en de praktijk bevorderd zodat innovaties sneller doorbreken. Onderzoek en praktijk worden op een slimme manier bij elkaar gebracht door het vormen van partnerschappen, de zogenaamde operationele groepen, met bottom-up benadering waarbij landbouwers zelf op zoek kunnen gaan naar geschikte partners.

Onder meer de praktijkcentra zijn hierin belangrijke en krachtige spelers. Zij staan in voor de kennisoverdracht en de begeleiding van de verschillende sectoren in de primaire productie, en voor de concrete implementatie van wetenschappelijke kennis op de bedrijven. Praktijkcentra kennen ook de actuele noden van de sector en hebben een jarenlange expertise. Hun niveau van specialisatie in bepaalde teelten stelt hen bovendien in staat om op een geïntegreerde manier in te zetten op innovatieve en duurzame productiesystemen, smart farming, klimaatrobustheid, biologische teelt, minimaal gebruik van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen. Investeringssteun via het VLIF is een belangrijke tool om deze centra innovatief en aantrekkelijk te houden. De Vlaamse financiering van de provinciale proefcentra zal gekoppeld worden aan maximale onderlinge synergie en aan synergie met de werking van het ILVO, om innovatiekracht te realiseren.

Minimum 10% van de middelen van het Vlaams Landbouwinvesteringsfonds worden voorbehouden voor het stimuleren van pure innovatie en vernieuwing (eerste keer op de markt). De aanwending van deze middelen wordt nauw opgevolgd en indien nodig en wenselijk aangepast om onderbenutting van Europese middelen te vermijden.

Data

Innoveren en digitalisering vereisen niet alleen sterke kennisinstellingen met excellent onderzoek maar ook stielkennis, skills en capaciteiten van onderzoekers, beleidsmedewerkers, adviseurs,

lesgevers en landbouwers. We zetten in op digitalisering en interpretatie van data, met een maximaal gebruik van data over entiteiten en instellingen heen en het maximaal ter beschikking stellen van deze data naar de klanten toe.

Het gebruik van data in de landbouw via smart farming heeft ontegensprekelijk een enorm potentieel. Het gebruik van slimme technologieën om bodem, gewas, dier en klimaat in real time te monitoren en daardoor bedrijfsbeslissingen te ondersteunen, leidt tot betere technische en bedrijfseconomische resultaten voor de landbouwer. Daarnaast worden zo ook winsten geboekt voor het milieu en de omgeving, diergezondheid en de transparantie van de voedingsproductie.

Om deze redenen wil ik voluit het vakmanschap van landbouwers stimuleren om smart farming technieken toe te passen op de bedrijven en hen ondersteunen bij de noodzakelijke investeringen. Het Beleidsdomein Landbouw en Visserij neemt hier zelf een voorbeeldrol in op. Als authentieke bron van de Vlaamse landbouwgebruikspercelen neemt het Departement Landbouw en Visserij deel aan data-uitwisselingssystemen waarbij we onze eigen data aanbieden en kunnen verrijken met data afkomstig uit andere databronnen. Deze verrijking gaat verder dan data verzamelen (zoals de systemen tot op heden zijn georiënteerd). Er wordt ingezet op exploratie van nieuwe databronnen, zoals satellietbeelden, en nieuwe datatechnologieën, zoals artificiële intelligentie met als doel nieuwe data te genereren. Hierdoor moet er niet enkel ingezet worden op onze rol als dataverzamelaar maar ook als datagenerator en dataleverancier. Onze gebruikers verwachten meer en meer een realtime, up-to-date en gepersonaliseerde dataverstrekking.

Landbouwers zijn en blijven eigenaar van de data die op hun bedrijf gegenereerd worden, maar worden wel aangemoedigd om ze te delen zodat geaggregeerde datasets kunnen bijdragen aan beleidskeuzes en -opvolging, onder meer via het project *Djust Connect*. De juiste voorwaarden en het gepaste kader zijn van essentieel belang om data optimaal te benutten en delen. Hier worden gepaste afspraken binnen de agrovoedingsketen gemaakt.

OD 3.3 Klantgerichte en innovatieve overheid

Communicatiebeleid

Thema's als voeding, natuur, biodiversiteit en klimaat zijn gemeenschappelijk gedachtengoed en samenwerking is onontbeerlijk. Om goede resultaten te bereiken rond deze thema's is een wetenschappelijk onderbouwde communicatie naar het brede publiek cruciaal. Consumenten zijn zeer betrokken bij deze thema's en dit kunnen we aangrijpen om hen opnieuw te verbinden met landbouw en de productie van de ingrediënten van hun voeding. Binnen het algemeen onderwijs en de communicatie richting consument moet er voldoende aandacht zijn voor de link tussen consumptie en productie en voor het belang van een duurzaam consumptiepatroon bestaande uit duurzame en lokaal geproduceerde, kwalitatieve voeding. Hierbij kan het landbouwbeleid de rol opnemen als objectieve influencer van de consument en maatschappij, waarbij ze wetenschappelijk onderbouwde informatie levert over de herkomst en impact van voeding op mens en milieu. Op basis hiervan kan de burger of consument (nog) beter weloverwogen keuzes maken.

Daarom wordt onze communicatiestrategie opgebouwd rond de principes van kwaliteitsvol en open communiceren, op maat van de doelgroepen. Hierbij is er blijvende aandacht voor het één stem-principe, met objectieve communicatie in een 'heerlijk helder'-jasje.

Gezien de diversiteit van de boodschap wordt ook onze doelgroepen uitgebreid: naast de land- en tuinbouw- en visserijketen communiceren we ook naar het brede publiek. Die kan

aangesproken worden als 'burger' of 'consument', maar ook als lid van de Vlaamse overheid of een ander beleidsniveau. De boodschappen en kanalen worden aangepast aan de doelgroep en subdoelgroepen. Het Beleidsdomein zet in op actieve communicatie rond beleid, regelgeving en dienstverlening. Hierbij zal extra aandacht gaan naar de ontsluiting van data en kennis en objectieve informatieverstrekking. De Vlaamse financiering van het Vlaamse Infocentrum voor Land- en Tuinbouw (VILT) zal afgebouwd worden om tot een publieke-private samenwerking te komen met maximaal 50% financiering vanuit de overheden.

De overheid innoveert

Het nieuwe Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) na 2020 enerzijds en een veranderende omgeving waarin datamanagement samen met een snel evoluerende digitalisering de plak zwaaien anderzijds, creëren binnen het Beleidsdomein enkele belangrijke uitdagingen die eveneens opportuniteiten met zich meebrengen.

Met het nieuwe GLB in het vizier heeft de Europese Commissie haar wetgeving al ingrijpend aangepast. Waar de perceelsgebonden betalingen nu voornamelijk gebaseerd zijn op de perceelsgrootte en -ligging, leidt dit tot de extra dimensie van opvolging van de perceelsactiviteiten via monitoring. De Europese Commissie maakte het mogelijk om dit op te volgen op basis van de nieuwe technologieën zoals satellietbeelden uit het Copernicusprogramma. Om in de toekomst te blijven voldoen aan de verwachtingen van de EU en aan de databehoeften van onszelf en de landbouwsector moeten we de nieuwe technologieën verder integreren in onze systemen. Dit heeft een controlerend luik, waarbij het verminderen van lasten voor de sector centraal staat, maar ook adviserende en data genererende facetten.

Een sterk uitgebouwd e-loket kan hier de verwachtingen van onze klanten verder inlossen. Waar het e-loket nu inzet op up-to-date dataverstrekking, dataverzameling en actieve begeleiding van onze klanten bij het invullen van de aanvragen, zal het e-loket meer inzetten op een proactieve begeleiding van de landbouwer. Op basis van een progressief datamanagement, waarbij dataverzameling en datageneratie centraal staan, wordt het e-loket zo een onmiskenbare toegangsbron tot informatie worden voor onze klanten.

Essentieel hierbij is dat de landbouwer en diens percelen voor alle actoren eenvoudig en eenduidig identificeerbaar zijn. Concreet zal de identificatiedatabank van landbouwers nog meer afgestemd worden met de Kruispuntbank voor Ondernemingen en de nieuwe vennootschapswetgeving. Ook de registratie van de landbouwgebruikspercelen zal vereenvoudigd moeten worden om aan de noden tegemoet te komen.

De invulling en uitvoering van de hervorming van het gemeenschappelijk landbouwbeleid zal tal van reglementaire initiatieven vereisen, met een zekere regellast tot gevolg. Door in te zetten op een goede communicatie en een verdere doorgedreven digitalisering wordt de regellast en administratieve last beperkt.

Landbouwbeleid ingebed in een Europees kader

Het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid van de Europese Unie is en blijft het belangrijkste kader waarbinnen het Vlaams landbouwbeleid vorm krijgt. Dit kader wordt momenteel herschreven met wellicht enkele essentiële veranderingen zoals het new deliverymodel, de groene architectuur en de opmaak van een strategisch plan. Ondertussen zijn de besprekingen van deze voorstellen aan de gang in zowel de Raad van Ministers als in het Europees Parlement. Vanuit Vlaanderen wegen we zoveel als mogelijk op het standpunt dat België inneemt door een actieve deelname aan de standpuntvorming in de Raad van Ministers en de voorbereidende

vergaderingen. Tenslotte onderhouden we nauwe contacten met andere lidstaten en versterken we de contacten met de Commissie en het Europees Parlement.

Het ambitieniveau van het GLB wordt in grote mate bepaald door het budget, dat via het Meerjarig Financieel Kader (MFK) vastgelegd zal worden. Het nieuwe Europese beleid wil focussen op geïntegreerde acties met een Europese toegevoegde waarde. Landbouw heeft, naast voedselzekerheid als primaire doelstelling, een cruciale rol in de realisatie van de milieu- en klimaatverbintenissen en in het naleven van de Duurzame ontwikkelingsdoelstellingen (SDG's) die tegen 2030 nagestreefd worden. Rekening houdende met de algemene principes van het nieuwe MFK, zullen we ijveren voor een vrijwaring van de Vlaamse middelen voor landbouw.

Met de UK als vierde exportbestemming kan de Brexit een grote impact hebben op de Vlaamse agrovoedingssector. We volgen de bespreking nauw op. Via intra-Vlaams en intra-Belgisch overleg geven we duidelijk aan waar de belangen liggen op vlak van landbouw en visserij. Ook op Europees niveau houden we nauwlettend in het oog dat de Vlaamse belangen gekend zijn. Dit doen we onder meer via overleg met andere lidstaten die een belangrijke handelsstroom en visserij relatie met het VK hebben.

De Raad van Ministers van de EU kent een voorzitterschap dat roteert om de zes maanden. In de eerste helft van 2024 zal België opnieuw de Raad voorzitten, nadat het dit voor het laatst deed in 2010. Ook binnen de Raad Landbouw en Visserij zullen België en Vlaanderen de werkzaamheden in goede banen moeten leiden. Het voorzitterschap is een belangrijk moment waarop België zich kan profileren op het Europese toneel. Op vlak van landbouw zal Vlaanderen een actieve rol opnemen in de voorbereiding op het voorzitterschap zodat dit onder de beste omstandigheden kan verlopen. Ook tijdens het voorzitterschap zal Vlaanderen een zo prominent mogelijke verantwoordelijkheid op zich nemen. We zullen hiervoor nauw samenwerken met de andere bevoegde autoriteiten in België en met de Europese instellingen. Wat betreft visserij is Vlaanderen sowieso aan zet gezien dit de facto voornamelijk een Vlaamse bevoegdheid is. We zullen tijdens het voorzitterschap onze sterktes op vlak van landbouw en visserij in de kijker zetten.

De handelsrelaties met derde landen

Namens de EU onderhandelt de Europese Commissie handelsakkoorden met derde landen. Deze akkoorden bevatten vaak een belangrijk hoofdstuk over landbouw en hebben dus een belangrijke impact op de landbouw in Vlaanderen. Ze bepalen in grote mate het kader waarin onze landbouwers moeten concurreren met de landbouw uit die derde landen. Daarnaast zijn er ook de besprekingen binnen de Wereldhandelsorganisatie gericht op het bevorderen van de wereldhandel. Hoewel deze besprekingen de laatste jaren in het slop zitten, blijft het belangrijk om op te volgen wat er daar evolueert op vlak van landbouw.

Vanuit Vlaanderen volgen we de handelsbesprekingen op bilateraal en multilateraal vlak nauwgezet op. Nauw contact met de collega's bevoegd voor handel zorgt ervoor dat de offensieve en defensieve belangen van de Vlaamse landbouw en visserij gekend zijn en dat er mee rekening wordt gehouden. Vanuit Vlaams landbouwoogpunt is het uitermate belangrijk dat de wereldhandel billijk verloopt, in alle richtingen. De handelsakkoorden zijn een essentieel instrument om een gelijk speelveld voor de landbouwers te realiseren, met name op vlak van normen en standaarden. We pleiten er op alle niveaus voor om het principe van regionalisering als algemeen uitgangsprincipe te hanteren bij export naar derde landen.

De afspraken binnen België

Dossiers met een impact op het landbouwbeleid van de andere gewesten of de federale overheid maken het voorwerp uit van het overleg tussen deze overheden in de Interministeriële Conferentie

voor het Landbouwbeleid (ICLB) en de Permanente Werkgroep daarbij (PW-ICLB). Het Departement Landbouw en Visserij volgt deze dossiers op en neemt in het kader van de beurtrol het roterend voorzitterschap op.

Ook in de schoot van de PW-ICLB zullen de nodige afspraken gemaakt worden voor de aanpak van de opmaak van de teksten voor het nieuwe samenwerkingsakkoord tussen de gewesten en de federale overheid. Deze oefening zal starten na afronding van de opmaak van het nieuwe intergewestelijke samenwerkingsakkoord. Ook de uitvoerende protocollen zullen daarbij herzien worden.

De Vlaamse administratie: versterken door te hervormen

De beleidsdomeinen Economie, Wetenschap en Innovatie, Werk en Sociale Economie en Landbouw en Visserij worden samengevoegd tot één economische cluster. De Departementen EWI en WSE worden daarbij samengevoegd. Het Departement Landbouw & Visserij wordt omgevormd naar een Agentschap Landbouw & Zeevisserij, dat zowel het beleid hierover voorbereidt als uitvoert. Dit agentschap zal samen met ILVO en de EVA Vlaams Centrum Agro- en Visserijmarketing (VLAM) deel uitmaken van dit samengevoegde beleidsdomein.

VI. Visserij en Aquacultuur (ISE)

SD 4. Een toekomstgerichte zeevisserij- en aquacultuursector met oplossingen voor economische, sociale en ecologische uitdagingen

De Vlaamse visserijsector kent uitdagingen op het vlak van de instroom in de sector, de economische en ecologische duurzaamheid, de Brexit-situatie, de toepassing van de aanlandingsplicht, de impact van de wijzigende klimaatsomstandigheden en het teruggooiverbod. Er zijn ook kansen: onze vissers zijn deskundige en ervaren professionals in de Europese vissersvloot. Door meer in te zetten op het vermarkten van vis als Vlaams kwaliteitsproduct, post-Brexit akkoorden met Groot-Brittannië af te sluiten, en tegelijk de vloot en de gebruikte technieken te verduurzamen en te moderniseren geven we de Vlaamse visserijsector een toekomst. Aquacultuur is een veelbelovende discipline. De Vlaamse aquacultuursector heeft het niet gemakkelijk door het complexe productieproces, hoge investeringskosten, internationale concurrentie en complexe regelgeving. We stimuleren en onderzoeken verder de mogelijkheden voor groei van de productie zowel op land als in zee, met zorgvuldige benutting van ruimte, water, grondstoffen en energie. Dit biedt kansen tot de ontwikkeling van een sterke, innovatieve en duurzame Vlaamse aquacultuursector.

OD 4.1 Het Europees gemeenschappelijk visserijbeleid

Het Europees gemeenschappelijk visserijbeleid wordt herzien tegen 2023. We ijveren op Europees niveau voor een visserijbeheer dat voldoende rekening houdt met de economische realiteiten van de sector en dus ook voor onze vloot Vlaanderen haalbaar is. Daarnaast zal België in de eerste jaarhelft van 2024 het voorzitterschap van de Europese Raad op zich nemen. Dat biedt niet enkel een opportuniteit, maar vereist ook de nodige voorbereiding en inspanningen van mijn administratie, omdat visserij een zuiver Vlaamse bevoegdheid is.

Het Europese gemeenschappelijk visserijbeleid bepaalt dat de Europese lidstaten tegen uiterlijk 2020 de maximaal duurzame opbrengst moeten bereiken voor alle commerciële visbestanden.

Dit vereist quota-aanpassingen voor bepaalde soorten op Europees niveau. We pleiten op Europees niveau voor een gedegen quotabeheer, aangepast aan de noden van de Vlaamse vloot.

OD 4.2 Het Europees Fonds voor Maritieme Zaken en Visserij (EFMZV)

We maken zo efficiënt mogelijk gebruik van de Europese middelen van het Europees Fonds Maritieme Zaken en Visserij (EFMZV) om de duurzaamheid op sociaal, economische en ecologisch vlak van de sector te verhogen. We voorzien in de nodige cofinanciering via het Financieel Instrument voor de Vlaamse Visserij- en Aquacultuursector (FIVA). Het huidige operationele programma loopt eind 2020 af. We stellen op participatieve wijze een nieuw Vlaams operationeel programma op waarbij we de middelen gericht inzetten om de specificiteit van de Vlaamse visserijsector en de uitdagingen het hoofd te bieden.

OD 4.3 Ondersteuning van de Vlaamse Aquacultuursector

Onze Universiteiten, het ILVO en in steeds grotere mate het VLIZ, hebben de wetenschappelijke expertise in huis om de aquacultuursector aan land en op zee een voorsprong te geven. Een expertise opgebouwd in Vlaanderen moet in eerste instantie in Vlaanderen in een economische activiteit worden omgezet, en kan van daaruit geëxporteerd kan worden. We ondersteunen de verdere ontwikkeling van de Vlaamse aquacultuursector en streven naar een geïntegreerde productiesector die inzet op duurzame en kwaliteitsvolle nicheproducten.

Netwerking en kennisuitwisseling zijn hierbij cruciaal om potentiële ondernemers te bereiken en te begeleiden. Samenwerking en integratie met andere operatoren op zee en op land is een belangrijke voorwaarde om het nodige draagvlak te creëren.

We ondersteunen de verdere ontwikkeling van deze sector met innovatief onderzoek, gericht op verduurzaming, efficiëntieverhogingen en technische en economische haalbaarheidsstudies. Dit moet leiden tot de oprichting van duurzame en geïntegreerde productiebedrijven die hoogwaardige producten voortbrengen met sterk commercieel potentieel.

De samenwerking met het Vlaams Aquacultuurplatform wordt daarom voortgezet om te waken over een gedragen en realistische Vlaamse visie voor de ontwikkeling van een duurzame aquacultuursector, voor het identificeren van kansen die de groei van de sector stimuleren, voor het selecteren van de noden aan productiegericht onderzoek en om door middel van netwerking aan te sluiten bij internationale ontwikkelingen.

OD 4.4 Instroom in de sector

Er is minder interesse van de jonge generatie om te werken in de visserijsector. Vroeger was binnen de vissersgemeenschap de hele familie betrokken bij het vissersberoep. Nu is de familiale opvolging niet meer verzekerd. Daarbij spelen ook factoren mee zoals economische onzekerheid, het risico op arbeidsongevallen, het harde werk en een toename van alternatieve arbeidskansen binnen de maritieme sector. Om de toekomst van de visserijsector te garanderen is het essentieel om goed opgeleide en gemotiveerde vissers en reders te laten instromen. We zetten in op promotie van het maritiem onderwijs en leren op de werkvloer. We werken samen met sectorpartners en kennisinstellingen om te komen tot kwalitatieve vorming en opleiding, niet enkel voor starters maar continu doorheen de loopbaan van vissers en reders. De werking van het fonds voor scheepjongeren wordt geëvalueerd.

Beroepsvissers zijn gebonden aan een strikte regelgeving qua veiligheid, bemanningsvereisten en uitrusting. We ondersteunen verbeteringsinitiatieven die verder gaan dan het wettelijk vereiste op het vlak van werk- en leefomstandigheden, veiligheid en hygiëne.

Recreatieve vissers genieten bepaalde wettelijke vrijstellingen. De huidige regelgeving bevat lacunes. Deze hiaten in de regelgeving moeten opgespoord worden en grijze zones aangepakt. Monitoring van de recreatieve visserij is noodzakelijk. Daarnaast verkennen we de mogelijkheden om een faciliterend kader te bieden voor doorstroming van vissers uit de recreatieve zeevisserij naar het commerciële segment

OD 4.5 Brexit en andere uitdagingen voor de sector

Binnen de Europese context is er de heersende onzekerheid rond de Brexit die de sector in zijn greep houdt. Voor de Belgische vissersvloot bestaat het risico dat ongeveer 50% van de jaarlijkse inkomsten wegvalt als de toegang tot de Britse wateren wordt ontzegd. Voor de rest van de keten, met name de visveilingen en visverwerkende industrie, bestaat het risico op bijkomende handelsbarrières die in- en uitvoer zouden belemmeren, zoals invoerrechten en douaneprocedures. Het spreekt voor zich dat een dergelijke situatie absoluut niet bevorderlijk is voor het lokale ondernemerschap of de investeringsambities. Bijgevolg streven we ernaar om zo snel mogelijk tot een werkbaar akkoord te komen tussen de EU en het Verenigd Koninkrijk, zodat de toekomst van de Vlaamse visserijsector gewaarborgd blijft.

OD 4.6 Duurzame visserij

De Vlaamse visserijsector zet in op een verdere verduurzaming van zijn activiteiten. De sector engageert zich met name om de doelstellingen uit het Convenant 'Visserij Verduurzaamt' te realiseren. Het huidige convenant loopt af in 2020, we voorzien in een nieuw convenant als opvolger met evenwaardige aandacht voor economische, ecologische en sociale duurzaamheid. Het actief zoeken van alternatieve vistechneken en energiebronnen wordt opgenomen in dit convenant. Via dit convenant wordt ingezet op clusterwerking om diverse partners binnen en buiten de overheid (Rederscentrale, ILVO, VLIZ, visveilingen, ...) met elkaar in dialoog te laten gaan en krachten te bundelen.

Het is voor alle vloten van de EU-lidstaten sinds 2019 verplicht om de vangsten van quotasoorten aan land te brengen, waardoor het belangrijk is om ongewenste bijvangst zoveel mogelijk te vermijden. De Vlaamse vloot heeft de laatste jaren al diverse inspanningen geleverd om selectievere vangstmethodes te ontwikkelen, bijvoorbeeld ontsnappingsvensters zoals het Vlaams Paneel, het Benthos Release Panel (BRP) en het horizontaal scheidingspaneel. We zetten met onderzoek en innovatie in op deze nieuwe en op nog te ontwikkelen technieken, door samenwerking tussen visserij en wetenschap. We faciliteren de ontwikkeling van vistools en beheersmaatregelen om ongewenste bijvangst te vermijden via doorgedreven datacollectie en -analyse die uitgaat van de ecosysteembenadering.

In navolging van de nieuwe Europese regeling is door de Vlaamse regering het verbod op vissen met elektrische pulsvaartuigen in de 12-mijlszone voor onze kust ingesteld. Dit verbod wordt ten volle opgevolgd en gehandhaafd.

Wereldwijd, maar ook in onze eigen Noordzee, wordt meer en meer vervuiling vastgesteld. Het is voor het mariene milieu, onze maatschappij en de toekomst van onze Vlaamse visserij van groot belang om dit probleem zo snel mogelijk aan te pakken. Actieplannen die bijdragen aan de verbetering van de toestand van het mariene milieu en waarbij de visserijsector betrokken wordt verdienen onze aandacht. Daarnaast kan klimaatwijziging leiden tot veranderingen in het huidige ecosysteem, zoals de migratie van bepaalde visbestanden. We zullen de sector ondersteunen om zich daarop af te stemmen.

Een economisch duurzame sector beperkt zich niet tot de primaire sector. Meerwaarderecreatie en het stimuleren van lokale afzet vereist een sterke samenwerking, en waar mogelijk integratie,

tussen zee- en landzijde. Dat vereist een afstemming van alle schakels binnen de keten over vraag en aanbod, met betere prijszetting als doel. Afspraken rond aanvoer een basisvoorwaarde voor economische stabiliteit en waarborgt medewerking verderop in de keten. Vanuit het producentenperspectief kan het Productie- en Marketingplan een sturende rol spelen om meerwaarde in de keten te bereiken. Gezamenlijke initiatieven genieten in het kader van ketenwerking prioritaire ondersteuning.

Het is voor de sector van belang dat deze inspanningen zich vertalen in een verbeterde markttoegang of een betere prijszetting. Op dat vlak is transparante en heldere communicatie met de consument cruciaal. We ondersteunen marktinitiatieven die inzetten op de bevordering van communicatie en bouwen verder aan een duurzame keten in de visserij.

OD 4.7 Databeheer als basis

Dataverzameling, -analyse en -gebruik zullen essentieel zijn bij de uitvoering van een bedrijfsbeheer dat aangepast is aan de wijzigende omstandigheden waarmee de Vlaamse vloot te maken krijgt. Bovenop de aanpak van uitdagingen zoals de aanlandingsverplichting of de omschakeling naar nieuwe gebieden of vangsttechnieken moeten we ook verder kijken. Als we door het bereiken van een doorgedreven databeheer tot een efficiëntere visvangst en quotabenuutting en verkoop kunnen komen, kan onze vloot commerciële en concurrentiële voordelen realiseren, wat zorgt voor een meer wendbare en economisch stabiele visserijsector. Een dergelijke omschakeling vereist een versterkt partnerschap tussen visserij, veilingen, verwerking, handel en wetenschap. Opbouw door middel van kennisuitwisseling en proefprojecten, praktijksessies en de toepassing van nieuwe IT-systemen zijn essentiële bouwstenen om dit traject daadkrachtig aan te pakken. Hiervoor is een goede samenwerking met ganse keten in de sector essentieel. Bijkomende inspanningen van de sector zullen hiervoor noodzakelijk zijn, we zullen stimulansen bieden om tegemoet te komen aan de bijhorende administratieve, opleidings- en financiële lasten. De koppeling van verschillende datasets kunnen waardevolle analyses voortbrengen voor de ontwikkeling van praktijkgerichte tools voor de visser. Het doel is dat de visser eenvoudig gegevens kan registreren en interpreteren, om zo te komen tot een betere bedrijfsvoering en om een beter visplan te kunnen uitwerken dat gericht is op nog efficiënter vissen.

VII. Promotie landbouw, tuinbouw en zeevisserij (ISE)

SD 5 Lekker Van Bij Ons

Het Vlaams Centrum voor Agro- & Visserijmarketing (VLAM) zal in overleg met de sector hervormd worden waarbij er duidelijke keuzes gemaakt worden. Centraal daarbij staat de keuze voor een evenwichtig, gezond en gevarieerd voedingspatroon met lokale producten. VLAM blijft verder professionaliseren en de internationale voedingspromotie versterken.

VLAM zet in op het versterken van het imago van de Vlaamse producten, zowel in binnenland als in buitenland. In het binnenland zal VLAM initiatieven ontwikkelen om de consument te overtuigen van de troeven van de producten en diensten van bij ons, zodat de consument meer respect krijgt voor de producent en een reflex gecreëerd wordt om bewust te kiezen voor lokale producten en diensten.

Een nauwe samenwerking met Flanders Investment & Trade bij de prospectie naar nieuwe afzetmarkten is evident. Meer aandacht moet gaan naar het opbouwen van stabiele relaties zodat exportstromen niet onderbroken worden met impact op onze producenten. In het buitenland zal VLAM de export en exporterende bedrijven ondersteunen door, op basis van marktonderzoek en -studie, enerzijds de kernmarkten en bestaande internationale markten te onderhouden en verder te ontwikkelen en anderzijds het zoeken van nieuwe afzetmarkten voor onze producten, met het oog op diversificatie en risicospreiding. Deze ondersteuning gebeurt door een gunstig kader te creëren voor het leggen van handelscontacten en het faciliteren van ontmoetingen tussen Vlaamse bedrijven en bestaande en/of potentiële buitenlandse klanten.

VLAM ontwikkelt zich verder als expertisecentrum van waaruit Europese (promotie)programma's worden aangevraagd. VLAM creëert zo een hefboom voor middelen die VLAM van de sector en van Vlaanderen krijgt.

VLAM zet sterk in op het verzamelen van kennis over de consument, markten en distributie in binnen- en buitenland. Deze kennis maakt VLAM bruikbaar voor de Vlaamse bedrijven uit de landbouw-, tuinbouw-, visserij- en agrovoedingssector zodat deze bedrijven op een innovatieve en marktgerichte manier kunnen produceren en handelen. Hierdoor werkt VLAM mee aan de implementatie van een nieuw of significant verbeterd product, een nieuwe manier van vermarkten, een nieuwe organisatorische methode of aan systeeminnovatie om de concurrentiële positie van onze bedrijven op een duurzame manier te versterken.

Om het idee van duurzame consumptie meer concreet te maken zal VLAM bestaande informatie bundelen en de consument oriënteren in de richting van een meer evenwichtig, gezond en gevarieerd voedingspatroon met lokale producten, zodat de consument bewuste keuzes inzake aankoop en verbruik kan maken. Het 'Lekker van bij ons'-concept kan hierbij een centrale rol spelen. VLAM zal structureel samenwerken met partners binnen de overheid zoals het Instituut gezond Leven.

VIII. Landbouw- en zeevisserijonderzoek (ISE)

SD 6 Het realiseren van co-creatief onderzoek m.b.t. landbouw, visserij en voeding

De uitdagingen waar de Vlaamse landbouw en de agrovoedingssector voor staan zijn complex en divers. Zowel op maatschappelijk, ecologisch als economisch vlak zijn er grote vraagstukken op te lossen, maar ook kansen te verzilveren. Kennisontwikkeling en innovatie, geënt op de concrete uitdagingen, trends en vragen in de sector en de maatschappij, zijn broodnodig om de transformatie en transitie van ons voedselsysteem waar te maken.

ILVO heeft daartoe een onderzoeksvisie uitgewerkt rond twee horizontale concepten – systeembenadering en kennisintegratie – en acht thematische onderzoeklijnen. ILVO kan, gebaseerd op jarenlange ervaring, bogen op een uitgebreide kennis van landbouw- veeteelt- en managementpraktijken. ILVO wil de ervaringsdeskundigheid en andere vaak onuitgesproken kennis (die zowel in de sector als binnen het eigen instituut aanwezig is) opzoeken, herwaarderen, capteren en vervolgens koppelen aan de hoogtechnologische mogelijkheden van de 21ste eeuw.

ILVO zet in op een 2-sporenbeleid in zijn onderzoek: enerzijds hoogtechnologische innovaties gericht op Smart Farming en precisielandbouw, maar anderzijds ook economisch, sociologisch en ecologisch onderzoek gericht op de diversiteit van de landbouw. ILVO zet hierbij in op een goede samenwerking met andere onderzoeks- en kennisinstellingen en praktijkcentra. Er zal over gewaakt worden dat er geen redundant onderzoek gebeurt.

OD 6.1 Onderzoek ingebed in de Duurzame Ontwikkelingsdoelen van de Verenigde Naties (SDG's)

ILVO zal vanuit zijn maatschappelijke en wetenschappelijke rol maximaal bijdragen tot de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen (Sustainable Development Goals – SDG's) van de Verenigde Naties. ILVO zal verder concrete acties uitwerken, die zowel in de eigen bedrijfsvoering als in het onderzoek, zullen bijdragen tot de realisatie van de SDG's.

Het ILVO-onderzoek is toegespitst op het complexe agro-ecosysteem, opgebouwd uit een hele reeks geconnecteerde elementen: diverse biotische en abiotische factoren, met veelvuldige en complexe interacties, de respons van planten en dieren op gewijzigde productiefactoren, de invloed van externe parameters zoals het klimaat, impact op beleid, economie en maatschappij. Ingrepen of veranderingen worden niet op het niveau van één element bekeken, maar steeds met oog voor de interactie tussen alle onderdelen en aspecten van het systeem. ILVO kan hier de verbindende factor zijn tussen academisch en praktijkgericht onderzoek, de doorvertaling naar de praktijk en uiteindelijk ook naar de voorlichting.

OD 6.2 Onderzoek in samenwerking met partners in binnen- en buitenland

Er zal maximaal gebruik gemaakt worden van de opportuniteiten die Agrolink Vlaanderen kan bieden als netwerk van de landbouwgerelateerde onderzoeks- en praktijksinstellingen in Vlaanderen. Binnen Vlaanderen zal ILVO ook blijven inzetten op inhoudelijke complementaire, strategische allianties zoals deze met het Vlaams Instituut voor Biotechnologie (VIB) en het Vlaams Instituut voor de Zee (VLIZ), maar ook op samenwerking met diverse beleidsdomeinen van de

Vlaamse overheid, andere Vlaamse onderzoeksinstituten zoals VITO en IMEC en met de Vlaamse Wetenschappelijke Instellingen en Vlaamse universiteiten en Hogescholen.

Als toepassingsgerichte onderzoeksinstituten wil ILVO het technologieaanbod afstemmen op de vraag naar bruikbare en rendabele technologische innovaties, die antwoorden bieden voor de dagelijkse praktijken in het landbouwbedrijf. Kennis van de landbouwsector en een brede, diepgewortelde stielkennis spelen daarbij een essentiële rol. Via de voeling met de landbouw heeft ILVO een passend referentiekader om nieuwe innovaties af te toetsen. Door reeds bij de ontwikkeling van nieuwe technologieën of bij het voortraject van technische innovaties de praktische toepasbaarheid en haalbaarheid als vertrekpunt te nemen, kan innovatie versneld, effectiever en beter gericht toegepast worden.

OD 6.3 Living Labs

Om het bredere systeem te kunnen capteren en om de interactie met alle relevante stakeholders te maximaliseren, zet ILVO ook in op het verder uitbouwen van Living Labs. Naast de Food Pilot, reeds jarenlang een toonbeeld van een functioneel Living Lab in samenwerking met Flanders' FOOD, gaat het onder andere om een Living Lab Veehouderij, waarin het Varkensloket wordt geïntegreerd, een living lab AgroFood i.s.m. het Innovatief Bedrijfsnetwerk Precisielandbouw en een living lab agro-ecologie en biolandbouw in het kader van het Strategisch Plan Biolandbouw.

OD 6.4 De mogelijkheden van big data optimaal benutten

Internationale trends geven aan dat de landbouwsector in de komende jaren zal geconfronteerd worden met een golf aan data en technologische innovaties. Er werden reeds heel wat initiatieven genomen om te toenemende hoeveelheid data die in de landbouwsector ter beschikking komen op een zinvolle wijze te ontsluiten en te gebruiken. ILVO zal in het kader van 'DjustConnect' samen met o.a. een aantal coöperatieve partners uit de landbouwsector gedurende de volgende jaren werken aan het uitbouwen van een datauitwisselingsplatform. De hub zal het mogelijk maken om data uit te wisselen en te connecteren waarbij veel aandacht zal besteed worden aan veiligheid, respect voor dataprivacy en behoud van data-eigendom. Zo zullen enkel de door de landbouwers geautoriseerde data verder kunnen uitgewisseld en gecombineerd worden. De deelnemende partners zijn ervan overtuigd dat het delen van data, onder meer op het vlak van duurzaamheid, grote voordelen kan opleveren, voor de landbouwer, de bedrijven en de volledige sector. Indien dit project succesvol is, zijn er tal van opportuniteiten voor 'spill-overs' naar andere sectoren en toepassingen.

SD7 ILVO zet in op onderzoek dat aansluit bij actuele vraagstukken en prioriteiten

OD 7.1 Maatschappelijk verantwoorde dierlijke productie

Maatschappelijk verantwoorde dierlijke productie is één van de strategisch belangrijke onderzoeksthema's voor ILVO. Voederefficiëntie, emissies, productieparameters en hygiëne zijn de hoekstenen van het onderzoek dat ILVO in dit kader uitvoert voor zowel de melkvee-, varkens- en pluimvee-sector. Met zowel langlopend onderzoek, als met nieuw opstartende initiatieven zal ILVO zich blijven inzetten om de verdere verduurzaming van de sector te ondersteunen. Om dit nu en in de toekomst te kunnen blijven realiseren, investeerde ILVO de afgelopen jaren in de bouw van

een nieuwe melkveestal en een nieuwe varkenscampus. Essentieel binnen het thema van maatschappelijk verantwoorde dierlijke productie is de focus op dierenwelzijn, met daarbij veel aandacht voor stalinrichting, ligbedmateriaal, huisvesting en management. Ook in de pluimveesector werd recentelijk heel wat nieuw dierenwelzijnsonderzoek opgestart.

OD 7.2 Nieuw verdienmodellen

In zijn tweesporenbeleid heeft ILVO ook veel aandacht voor de diversiteit van korte keten in de landbouw. ILVO bouwde hiertoe een structurele samenwerking uit met een aantal korte keten bedrijven om zo intensiever deze nieuwe vormen van landbouw te kunnen bestuderen en monitoren onder praktijkomstandigheden, zonder hierbij zelf deze infrastructuur uit te moeten bouwen. Ook agro-forestry wordt in dit opzicht grondig bekeken om te evalueren wat de voor- en nadelen van deze combinatie van landbouw en natuur kunnen zijn in onze Vlaamse context en welke verdienmodellen hierbij kunnen opgezet worden. Ook stadslandbouw zal aandacht krijgen.

OD 7.3 Inzetten op eiwitdiversificatie

In het dossier van de eiwitdiversificatie neemt ILVO een (pro-)actieve rol op, duurzaamheid is hierbij een permanent aandachtspunt. Een verschuiving in productie, verwerking en consumptie naar meer plantaardige eiwitten en eiwitten uit alternatieve bronnen biedt heel wat uitdagingen voor het onderzoek. ILVO zet al volledig in op de veredeling en de lokale teelt van soja. Teelt en rendabiliteit van quinoa worden onderzocht en recentelijk werd de teelt van andere potentiële kwaliteitsvolle eiwitgewassen bekeken. Ook op vlak van lokale diervoederproductie heeft ILVO jarenlange ervaring met grasland en klaver/luzerne onderzoek. ILVO gaat in deze maatschappelijke discussie zelf geen voorkeursscenario's uitwerken, maar zal wel innovatieve oplossingen aanreiken voor de verschillende scenario's. ILVO zal zijn onderzoek bijvoorbeeld richten op de teelt en verwerking van eiwithoudende gewassen, de valorisatie van reststromen in de voeder- en voedselketen en de productie van innovatieve, gezonde eiwitrijke ingrediënten en eindproducten. Dit alles met het oog op het realiseren van een gebalanceerd en duurzaam eiwitconsumptiepatroon.

OD 7.4 Aandacht voor sociale aspecten binnen de landbouw

Naast de technologische innovaties die nodig zijn en de transitie waar de Vlaamse landbouw voor staat, heeft ILVO ook oog voor de mens binnen dit complexe verhaal. Het onderzoek rond welbevinden in de landbouw waarbij gekeken wordt naar de stressfactoren waarmee landbouwers en hun gezin te kampen hebben en hoe daar mee kan omgegaan worden, wordt verder uitgediept, waarbij ook aandacht zal gaan naar stopzettende landbouwers. ILVO werkt hiertoe intensief samen met Boeren op een Kruispunt.

OD 7.5 Expertisecentrum landbouw en klimaat

ILVO zet ook verder in op het uitbouwen van zijn Expertisecentrum Landbouw en Klimaat (ELK). Op de ELK website kan iedereen terecht voor objectieve feiten en cijfers over de klimaatverandering in relatie tot landbouw en een update van het internationale klimaat- en landbouwonderzoek. Daarnaast biedt het een overzicht van lopende ILVO-onderzoeksprojecten en een lijst van experts per thema. Die thema's zijn klimaatslimme landbouw, bodem, dierlijke productie, energie, landschap, mariene omgeving en plantaardige productie.

Binnen het ELK werkt ILVO aan klimaatmitigatie en -adaptatie in de plantaardige en dierlijke productie, en aan de ontwikkeling van een koolstofarme economie in Vlaanderen. Er wordt zeer bewust een holistische benadering gehanteerd, die kijkt naar alle facetten van het volledige landbouw- en voedselsysteem. Bij planten gaat het onderzoek onder meer over droogteresistente rassen, nieuwe gewassen en het zich wapenen tegen nieuwe exotische ziektes en plagen. Bij dieren focust het onderzoek zich op de methaanuitstoot door herkauwers. ILVO is een sterke partner van

het convenant enterische emissies dat in samenspraak met de sector opgemaakt werd. Uit onderzoek blijkt bijvoorbeeld dat het mogelijk moet zijn om herkauwende koeien binnen afzienbare tijd 30 procent minder methaan te laten uitstoten en dit dankzij het lopend onderzoek i.v.m. voederadditieven en rantsoenaanpassingen, maar ook efficiëntere productiesystemen. Daarnaast wordt o.m. gekeken hoe het energiegebruik in de tuinbouw omlaag kan, hoe de bodem meer koolstof kan opslaan en welke impact de klimaatverandering heeft op de visbestanden.

Vanuit het Expertisecentrum wordt er sterk ingezet op kennisopbouw over klimaatadaptatie en de bufferende rol die agrarische gebieden kunnen spelen. ILVO werkt hiervoor onder meer samen met het Beleidsdomein Omgeving rond diverse thema's zoals voedsellandschappen en landbouwparken in peri-urbane gebieden waar ecosysteemdiensten, recreatie en educatie hand in hand gaan met traditionele en nieuwe vormen van landbouw.

OD 7.6 'New breeding' technieken

ILVO zet ook verder in op de 'new breeding' techniek CRISPR-Cas. Dit soort onderzoek verloopt vanzelfsprekend binnen de contouren van de Europese, Belgische en Vlaamse wetgeving ter zake. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om onderzoek naar het regelen van de bitterstoffen in chicorei of naar de allergenen in selder. ILVO speelt immers als Nationaal Referentielaboratorium zowel op nationaal als internationaal vlak een belangrijke rol bij de detectie van allergenen in de voedselproductieketen.

OD 7.7 Aandacht voor grond en de bodem

ILVO zal inzetten op onderzoek naar gezonde bodems om zo data te genereren die een wetenschappelijk onderbouwd grondbeleid mogelijk moet maken. Met zijn onderzoek rond een kwalitatieve bodem sluit ILVO ook aan bij het 'missie-gedreven' onderzoek (mission-oriented research) dat de Europese Commissie naar voorschuijft in het nieuwe Europese onderzoeksprogramma 'Horizon Europe' en waarbij gezonde bodems als één van de speerpunten naar voren geschoven wordt.

OD 7.8 Voeding

Met de Food Pilot beschikt ILVO over een uitstekend instrument om onderzoek rond ondermeer smaak, nutritionele waarde, verwerking, allergenen en voedselveiligheid te ontwikkelen voor de voedingsindustrie. Door de Food Pilot nog verder uit te bouwen als living lab zal ILVO blijven inzetten op de interactie tussen industrie en onderzoek. ILVO zal eveneens blijven inzetten op het sluiten van kringlopen. Het reduceren van voedselverliezen tijdens het oogst- en verwerkingsproces en het opwaarderen van afvalstromen kan een belangrijke bijdrage leveren aan het beperken van nutriëntenverliezen in de keten. Door het inzetten van state-of-the-art technologische platformen worden bioactieve componenten geïdentificeerd in rest- en nevenstromen om meerwaarde te creëren.'

OD 7.9 Duurzame visserij

ILVO zal blijven inzetten op het ontwikkelen van duurzame visserijtechnieken, met aandacht voor de economische leefbaarheid van de sector en de ecologische impact. Ook aquacultuur biedt vele opportuniteiten, zowel op zee als op land. Door de hoge complexiteit van de productieprocessen, liggen hier nog grote uitdagingen voor het onderzoek. De ervaring met complexe, geconnecteerde agro-ecosystemen, maar ook de verbindende rol die ILVO opneemt in het onderzoekslandschap, zal hier een belangrijk meerwaarde bieden. De InnovOcean campus, een gloednieuw gebouw in Oostende waar de onderzoekseenheid visserij van ILVO samen met het Vlaams Instituut voor de Zee zal gehuisvest worden en waarvan in 2020 de eerstesteenlegging gepland wordt, zal hier een belangrijke stimulans vormen. Deze campus zal de in het Vlaams Regeerakkoord gevraagde clusterwerking in de visserijsector zeker ten goede komen.

SD8 ILVO als katalysator

Door jarenlang in te zetten op de organisatiecultuur, de waarden, het patrimonium en unieke wisselwerking tussen het IVA ILVO en het Eigen Vermogen, slaagt ILVO erin om te fungeren als een flexibele, performante en multidisciplinaire onderzoeksinstelling die zijn rol in het innovatielandschap steeds beter kan vervullen. De inkanteling van ILVO in het beleidsdomein Innovatie zal nieuwe opportuniteiten voor ILVO bieden om zijn rol als katalysator voor innovatie in landbouw-, visserij- en voedingsonderzoek optimaal te vervullen.

Een innovatieve toekomstvisie voor landbouw, visserij en voeding vraagt ook een duidelijke visie op de onderzoeksinfrastructuur die deze transformatie en transitie kan belichamen. ILVO werkt verder aan de verdere modernisering en uitbouw van zijn onderzoeksinfrastructuur en in het licht hiervan zal een masterplan opgemaakt worden binnen het door de Europese Commissie ondersteunde SURE2050 project, waarbij ondersteuning en opleidingen voorzien worden voor het uitwerken van een duurzame vastgoedstrategie en dit in samenwerking met onder meer het Facilitair Bedrijf en het Vlaams Energiebedrijf.

Intussen blijft ILVO maximaal inzetten op energie-investeringen en -besparingen om de klimaat- en energieambities van de Vlaamse regering mee waar te maken, met ondersteuning van een energiecoördinator. Naast het noodzakelijke onderhoud van zijn brede patrimonium aan gebouwen en de bijhorende klimaat- en energie investeringen, blijft ILVO vanuit zijn eigen middelen ook maximaal investeren in onderzoeksfaciliteiten en onderzoeksapparatuur.

IX. Bijlage: uittreksel uit de regelgevingsagenda

Soort initiatief	Aard	Titel	Korte omschrijving	Planning	Adviezen of raadplegingen	Betrokken instanties VO
Land- en tuinbouw (ISE)						
SD 1 Met ondernemerschap en innovatie naar een circulair voedselsysteem						
OD 1.1 Toegang tot grond						
Nieuw beleidsinitiatief	Regelgeving	Pachtdecreet	De bestaande pachtwetgeving wordt hervormd en vervangen door een Vlaams pachtdecreet	Voor einde legislatuur	SALV	
OD 1.2 Ondernemerschap en vakmanschap						
Nieuw decreet of wijziging decreet	Regelgeving	Decreet tot wijziging van het decreet van 22 december 2006 houdende inrichting van een gemeenschappelijke identificatie van landbouwers, exploitaties en landbouwgrond in het kader van het meststoffenbeleid en van het landbouwbeleid	Er worden diverse technische aanpassingen aangebracht aan het decreet van 22 december 2006 houdende inrichting van een gemeenschappelijke identificatie van landbouwers, exploitaties en landbouwgrond in het kader van het meststoffenbeleid en van het landbouwbeleid.	2020	SALV	

Nieuw beleidsinitiatief	Regelgeving	Besluit van de Vlaamse Regering tot wijziging van het besluit van de Vlaamse Regering van 9 februari 2007 houdende bepalingen tot inrichting van een gemeenschappelijke identificatie van landbouwers, exploitaties en landbouwgrond in het kader van het meststoffenbeleid en van het landbouwbeleid	Er worden diverse technische wijzigingen aangebracht aan het besluit van de Vlaamse Regering van 9 februari 2007 houdende bepalingen tot inrichting van een gemeenschappelijke identificatie van landbouwers, exploitaties en landbouwgrond in het kader van het meststoffenbeleid en van het landbouwbeleid	2020	SALV	
Nieuw beleidsinitiatief	Regelgeving	Diverse regelgevingsinitiatieven	Toepassing van het nieuwe GLB via wijziging van bestaande Vlaamse regelgeving	2021-2022	SALV	Beleidsdomein Omgeving
OD 1.3 Weerbaarheid						
Nieuw beleidsinitiatief	Regelgeving	Besluit van de Vlaamse Regering houdende wijziging van diverse besluiten van de Vlaamse Regering aan het Wetboek van vennootschappen en verenigingen van 23 maart 2019	Een aantal besluiten van de Vlaamse Regering waar een aantal vennootschapsvormen worden vermeld, moeten worden aangepast aan de nieuwe vennootschapswetgeving en met name het Wetboek van vennootschappen en verenigingen van 23 maart 2019	2020		
OD 1.4 Samenwerking						

OD 1.5 Kwaliteit						
Nieuw beleidsinitiatief		Besluit van de Vlaamse Regering tot wijziging van het besluit van de Vlaamse Regering van 16 december 2005 houdende de reglementering van de handel in en van de keuring van groentezaad en zaad van cichorei voor de industrie	Omzetting UITVOERINGSRICHTLIJN (EU) 2019/990 VAN DE COMMISSIE van 17 juni 2019 tot wijziging van de lijst van geslachten en soorten in artikel 2, lid 1, onder b), van Richtlijn 2002/55/EG van de Raad, in bijlage II bij Richtlijn 2008/72/EG van de Raad en in de bijlage bij Richtlijn 93/61/EEG van de Commissie.	2020		
		Besluit van de Vlaamse Regering betreffende de maatregelen voor kwaliteitsorganismen en gereguleerde niet-quarantaineorganismen voor plantaardig teeltmateriaal	Toepassing nieuwe Europese Plantengezondheidsverordening Verordening (EU) 2016/2031	2020		
Nieuw beleidsinitiatief	Regelgeving	Besluit van de Vlaamse Regering houdende de reglementering van de handel in en de keuring van teeltmateriaal van hop	Toepassing nieuwe Europese Plantengezondheidsverordening Verordening (EU) 2016/2031	2020		
Nieuw beleidsinitiatief	Regelgeving	Besluit van de Vlaamse Regering tot wijziging van het besluit van de Vlaamse Regering van 1 juni 2018	Toepassing van de Europese Plantengezondheidsverordening Verordening (EU) 2016/2031 en de	2021		

		houdende vaststelling van de retributies voor de toelating van de rassen tot de rassenlijsten, voor de registratie van rassen van teeltmateriaal van fruitgewassen in het rassenregister, voor de uitoefening van bepaalde beroepen in de sector van het plantaardige teeltmateriaal en voor de keuring van dat materiaal	Officiële Controleverordening Verordening (EU) 2017/625			
Nieuw beleidsinitiatief	Regelgeving	Besluit van de Vlaamse Regering tot wijziging van het besluit van de Vlaamse Regering van 17 februari 2012 betreffende de bescherming van geografische aanduidingen en oorsprongsbenamingen en traditionele aanduidingen van wijnbouwproducten en de bescherming van geografische aanduidingen van gedistilleerde dranken (m.b.t. wijn en spirits)	Aanpassingen ten gevolge van wijzigingen aan de Europese regelgeving	2020		

Nieuw beleidsinitiatief	Regelgeving	Besluit van de Vlaamse Regering houdende wijziging van het besluit van de Vlaamse Regering van het besluit van de Vlaamse Regering van 12 december 2008 betreffende de biologische productie en de etikettering van biologische producten	Aanpassingen ten gevolge van de Europese regelgeving	2020-2021	SALV	
SD 2. Ecosysteemdiensten en een sterk plattelandsbeleid						
SD 3. Onderzoek, innovatie en kennisdoorstroming spelen een sleutelrol						
OD 3.1 Onderzoek						
OD 3.2 Innovatie in land- en tuinbouw						
OD 3.3 Klantgerichte en innovatieve overheid						
Nieuw beleidsinitiatief	Regelgeving	Besluit van de Vlaamse Regering tot wijziging van het besluit van de Vlaamse Regering van 3 oktober 2014 tot uitvoering van het decreet van 28 juni 2013 betreffende het landbouw- en visserijbeleid en tot wijziging van het besluit van de Vlaamse Regering van 17 november 2006	Het besluit dat uitvoering geeft aan het decreet van 28 juni 2013 betreffende het landbouw- en visserijbeleid wordt aangepast aan de laatste wijzigingen aan dit decreet aangebracht door het decreet van 26 april 2019 houdende diverse bepalingen inzake omgeving, natuur en landbouw	2020		

		betreffende de organisatie, de samenstelling en de werking van de Raad van het Fonds voor Landbouw en Visserij en tot vaststelling van het bijzonder reglement betreffende het beheer en van het besluit van de Vlaamse Regering van 12 december 2008 betreffende de biologische productie en de etikettering van biologische producten				
Visserij en aquacultuur (ISE)						
SD 4. Een toekomstgerichte zeevisserij- en aquacultuursector met oplossingen voor economische, sociale en ecologische uitdagingen						
OD 4.1 Het Europees gemeenschappelijk visserijbeleid						
Nieuw beleidsinitiatief	Regelgeving	Besluit van de Vlaamse Regering tot wijziging van het besluit van de Vlaamse Regering van 16 december 2005 tot de instelling van een visvergunning en houdende tijdelijke maatregelen voor de uitvoering van de communautaire regeling	De regelgeving wordt aangepast aan de huidige noden van nieuwe vaartuigen (veiligheid, vistechnieken, opslagruimte, leefruimte)	2019-2020		

		inzake de instandhouding en de duurzame exploitatie van de visbestanden				
OD 4.2 Het Europees Fonds voor Maritieme Zaken en Visserij (EFMZV)						
Nieuw beleidsinitiatief	Regelgeving	Besluit van de Vlaamse Regering tot wijziging van het besluit van de Vlaamse Regering van 5 februari 2016 houdende vaststelling van de werking en het beheer van het Financieringsinstrument voor de Vlaamse visserij- en aquacultuursector (FIVA) en de verrichtingen die voor steun in aanmerking komen		2022	SALV	
OD 4.3 Ondersteuning van de Vlaamse Aquacultuursector						
OD 4.4 Instroom in de sector						
Nieuw beleidsinitiatief	Regelgeving	Besluit van de Vlaamse Regering houdende vaststelling van de verplichte bijdrage van de reders van Belgische vissersvaartuigen vanaf 1 januari 2020 aan het Fonds voor Scheepsjongeren	Toepassing gewijzigd Europees Gemeenschappelijk Visserijbeleid.	2019		

Decreetsevaluatie	Evaluatie	Wet van 23 september 1931 op de aanwerving van het personeel der zeevisscherij	De werking van het Fonds en de bijdrage ervan wordt geëvalueerd.	2020		
Beleidsvaluatie	Evaluatie		Opsporen van hiaten in de huidige regelgeving m.b.t. bepaalde wettelijke vrijstellingen van recreatieve vissers en deze in voorkomend geval remediëren	2020-2021		
OD 4.5. Brexit en andere uitdagingen voor de sector						
OD 4.6 Duurzame visserij						
OD 4.7 Databeheer als basis						